

Mangelsreguleringen i BIMCO Shipsale 22; en sammenligning med kjøpsloven

Særlig om selgers opplysningsplikt

Kandidatnummer: 147

Antall ord: 14 802

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

11.12.2023

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	1
1 Innledning.....	3
1.1 Tema og problemstilling.....	3
1.2 Shipsale 22.....	5
1.2.1 Historisk bakgrunn	5
1.2.2 Rettskildebildet.....	5
1.3 Avgrensninger	6
1.4 Videre fremstilling.....	7
2 Mangelsreguleringen etter Shipsale	9
2.1 Innledende kommentar	9
2.2 Metodiske utgangspunkter.....	9
2.3 Skipet selges "as it was"	10
2.4 Rekkevidden av "as it was"-reservasjonen	12
2.4.1 Shipsales begrensinger	12
2.4.2 Betydningen av integrasjonsklausulen	13
2.4.3 "Fraud"	14
2.5 Oppsummering	15
3 Kjøpslovens system.....	16
3.1 Innledende kommentar	16
3.1.1 Problemstillingen	16
3.1.2 Introduksjon av kjøpsloven § 19	16
3.2 Selger har gitt misvisende opplysninger.....	17
3.2.1 Opplysningen må være uriktig	18
3.2.2 Innvirkningskravet	18
3.2.3 Selger kan ikke ha rettet opplysningen	19
3.3 Selger har tilbakeholdt vesentlige opplysninger om skipet.....	20
3.3.1 Det objektive kravet	21
3.3.2 Det subjektive kravet.....	22
3.4 Oppsummering	23
4 Er det grunnlag for å supplere Shipsale med bakgrunnsretten.....	25
4.1 Innledende kommentar	25

4.1.1	Problemstillingen	25
4.1.2	Integrasjonsklausulers stilling i norsk rett.....	25
4.2	Er kjøpsloven § 19 preseptorisk	26
4.2.1	" [...] to the extent that such exclusion can legally be made"	26
4.2.2	Legislative hensyn bak opplysningsplikten.....	27
4.2.3	Relasjonen mellom kjøpsloven § 19 og avtaleloven § 33	28
4.2.4	Krever loven at det tas et spesifisert forbehold	31
4.2.5	Praksis fra Forbrukerklageutvalget	33
4.2.6	Utsyn – svensk rett	35
4.2.7	Oppsummerende kommentar	37
4.3	Kan eksklusjonsklausulen tolkes innskrenkende.....	38
4.3.1	Tolkning, utfylling og innskrenkende tolkning.....	38
4.3.2	Generelt om ansvarsfraskrivelser i norsk rett.....	40
4.3.3	Hensynet til lojalitet i norsk kontraktsrett	42
4.3.4	Resultatets rimelighet.....	42
4.3.5	Oppsummerende kommentar	44
5	Avsluttende kommentar	46
	Litteraturliste	47

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Å kjøpe et brukt skip kan være risikabelt. Risikoer som kjøper må ta høyde for er blant annet graden av vedlikehold, skipets driftskostnader og sannsynligheten for at classeselskapet kommer med pålegg ved neste klassefornyelse. Slitasjen kan være høyst forskjellig for ulike skip, og vedlikeholdet likeså. Kjøper har følgelig en sterk oppfordring til å undersøke skipet før bindende avtale inngås. Praksis viser imidlertid at kjøper sjelden gis en reell mulighet til å gjennomføre en omfattende inspeksjon av skipet, både av praktiske og økonomiske årsaker.¹ Dessuten vil ikke inspeksjonen nødvendigvis avdekke alle skjulte feil ved skipet.² Inspeksjonen har derfor en mindre fremtredende rolle i det praktiske næringsliv, og kjøper vil i stor grad basere sin kjøpsbeslutning på informasjon gitt av selger og skipets klassesdokumenter.³ Kjøper av et brukt skip er dermed avhengig av å kunne stole på de opplysninger selger gir, og at klassesdokumentene inneholder oppdatert og relevant informasjon om skipets egenskaper og kvaliteter.

Tema for avhandlingen er hvordan mangelsreguleringen i standardkontrakten *Shipsale 22* regulerer tilfeller hvor selger tilbakeholder eller gir misvisende opplysninger om skipet.⁴ Etter *Shipsale* er det rettslige utgangspunktet at skipet selges "as it was" på inspeksjonstidspunktet. Tatt på ordet innebærer reservasjonen at skipet skal ha de egenskaper det faktisk har. Etter en alminnelig mangelsvurdering hvor spørsmålet er om det foreligger et avvik fra det avtalte, foreligger dermed ingen mangel. I tillegg har standardavtalen en såkalt integrasjonsklausul, som etter sin ordlyd stenger for at kontrakten kan suppleres med bakgrunnsretten.

¹ Se Brækhus (1968), s. 447. Skipet må seile for å skaffe nødvendig kapital for selger. Dette tvinger kjøper til å inspisere skipet ved havneanløp for lasting, lossing eller reparasjoner. Besiktelsen må være rask, og ofte langt fra kjøperens hjemsted. Selger presser også gjerne på for raskt salg, gitt skipets prisvolatilitet.

² Vanligvis tildeles én dag for kjøperens skipinspeksjon. Overfladiske undersøkelser avslører ikke alle skjulte feil på grunn av skipets kompleksitet. Dette inkluderer skader på rørledninger, stålqualität og rust der tilgjengeligheten er begrenset.

³ Klasseinspeksjon av skip gjennomføres hvert femte år, og er essensiell og obligatorisk for å sikre skipets sikkerhet og samsvar med forskrifter. Inspeksjonens detaljer varierer, men den omfatter vurderinger av konstruksjon, maskineri og sikkerhetsutstyr. Klassesdokumentene gir kjøper god innsikt i skipets tilstand ved tidspunktet for klassingen.

⁴ *Shipsale 22* vil heretter betegnes som "*Shipsale*".

Det kan tenkes situasjoner hvor en slik løsning fremstår urimelig. Til illustrasjon skal det pekes på to eksempler.

Det første eksemplet knytter seg til skipets ballasttanker.⁵ I det tenkte eksemplet, legges det til grunn at skipet gjennomgikk klassekontroll halvannet år før salget. Ifølge kontrollen var ballasttankene i god stand. I tiden mellom klassing og salg, har det oppstått omfattende korrosjonsskade i en av ballasttankene. Ved inspeksjonen er det vanlig at kjøper eller kjøpers representant undersøker noen av ballasttankene, og deretter går ut fra at de øvrige tankene er i noen lunde tilsvarende stand. Det er kjøpers risiko dersom en av tankene viser seg å være i vesentlig dårligere stand enn de undersøkte. Spørsmålet blir hvordan dette stiller seg når selger er klar over at den ene tanken er i vesentlig dårligere stand enn de øvrige, men ikke opplyser kjøper om dette. Eventuelt kan det tenkes at selger gir uttrykk for at tankene er "omtrent" i samme stand som de undersøkte. I ettertid forklarer selger at han enten glemte å nevne forholdet, eller at han gikk ut fra at informasjonen ikke var av betydning for kjøperskjøpsbeslutning.

Et annet eksempel kan tenkes i relasjon til skroget.⁶ Som i forrige eksempel legges det til grunn at skipet gjennomgikk klassekontroll halvannet år før salget, hvor klassen ikke hadde noen bemerkninger til skipets egenskaper og tilstand. Et par måneder før salget har skipet en grunnberøring.⁷ Rederiet blir informert om hendelsen, men ingen tiltak blir iverksatt som følge av at det ikke kan påvises vanninntrengning. I forbindelse med salget og inspeksjonen gir selger ingen informasjon om hendelsen til kjøper. Noe tid etter salget oppdages det skade på skroget, og klassen gir pålegg om at 6-7 tonn med stål må skiftes ut. Inntil utbedringen er gjennomført, er ikke skipet sjødyktig. For kjøper medfører dette vesentlige kostnader, herunder i form av reparasjonskostnader og tapte driftsinntekter.⁸

⁵ En ballasttank er en vanntank på et skip som brukes til å kontrollere skipets stabilitet, dybdegang og trim. Formålet med ballasttanker er å justere skipets vektfordeling.

⁶ Et skrog referer til den ytre strukturen eller skallet av skipet. Skroget er den viktigste strukturelle delen av fartøyet som gir form, styrke og flyteevene.

⁷ En grunnberøring referer til situasjonen der et skip kommer i kontakt med bunnen av havet.

⁸ Verftet kan til tider utføre reparasjoner ved fjerntliggende verft. Dette kan medføre varierte reparasjonskostnader, avhengig av skadested og -type på skipet. I tillegg til disse kostnadene og tapte inntekter, kan skader som påvirker skipets sjødyktighet også resultere i erstatningsansvar overfor rederiets kunder.

Problemstillingen i avhandlingen er hvordan mangelsreguleringen i Shipsale regulerer tilfeller som det overnevnte, og om kontrakten eventuelt kan suppleres med kjøpsloven § 19 som regulerer selgers opplysningsplikt.⁹

1.2 Shisale 22

1.2.1 Historisk bakgrunn

Den såkalte Saleform har i en årrekke vært den mest brukte standardkontrakten ved kjøp og salg av skip i annenhåndsmarkedet, og anses i dag som bransjestandarden for slike kjøp.¹⁰ Kontrakten ble først utviklet av Norsk Skipsmeglerforbund, og blir av mange omtalt som Norwegian Saleform. Det er antatt at den første utgaven av Saleform kom for over 100 år siden.¹¹ I 1956 ble Saleform adoptert av ("adopted") av BIMCO¹², som vil si at de inkluderte formularet selv om det ikke var egenprodusert. BIMCO er en internasjonal bransjeorganisasjon for shipping og maritim handel, og er i dag verdens største shippingforening.¹³ Frem til 2012 ble kontrakten utviklet i samarbeid mellom Norsk Skipsmeglerforbund og BIMCO.¹⁴

I 2022 utga BIMCO Shisale, denne gangen uten Norsk Skipsmeglerforbund. Shisale er utviklet av en gruppe bransjeeksperter, og er innholdsmessig stort sett lik forgjengeren fra 2012. Formålet med den nye utgaven var å klargjøre skjemaet, bringe det tettere på BIMCO-stilen og følge gangen i kjøps- og salgstransaksjoner på en mer logisk måte.¹⁵

Shisale består av to deler. Del I er et boksformat, hvor partene fyller inn individuell informasjon som blant annet skipets navn, leveringsdato, kanselleringsdato m.m. Del II inneholder de generelle vilkårene.

1.2.2 Rettskildebildet

⁹ Lov 13. mai 1988 nr. 27 om kjøp (kjøpsloven).

¹⁰ Moussalli og Tindall (2022).

¹¹ Herring (2016), s. 102.

¹² Baltic and International Maritime Council.

¹³ Soyer (2016), s. 102.

¹⁴ Reviderte utgaver kom i 1983, 1986, 1993 og 2012.

¹⁵ Moussalli og Tindall (2022).

En konsekvens av at Shipsale er ny på markedet er at det eksisterer lite rettspraksis og juridisk teori om formularet, både nasjonalt og internasjonalt. Avhandlingen vil dermed i stor grad basere seg på de rettskilder som knytter seg til Saleform 2012. Foruten endringer i utforming, avklaring av formuleringer og oppdateringer for å gjenspeile den seneste kommersielle praksis, er det få forskjeller mellom kontraktene.¹⁶ Hva angår mangelsreguleringen, er det ingen nevneverdige endringer. Å benytte de kilder som knytter seg til Saleform 2012, reiser derfor ikke noen særskilte rettskildemessige spørsmål. Eventuelle kollisjoner vil behandles løpende.

1.3 Avgrensninger

Arbeidet med oppgaven har gitt foranledning til å behandle en rekke emner, men som det grunnet plass- og tidshensyn må avgrenses mot.

Ved kjøp og salg av skip i annenhåndsmarkedet løper kjøper en risiko for skjulte feil og mangler ved skipet. Når det gjelder spørsmålet om mangler, omfatter kjøpsloven bestemmelser som angår egenskapene til salgsgjenstanden (kjøpsloven § 17), samt bestemmelser som gjelder kjøpers rettigheter når salgsgjenstanden, ved salg "som den er", er i vesentlig dårligere stand enn det kjøper hadde grunn til å regne med (kjøpsloven § 19 bokstav c). Avhandlingen avgrenser mot nevnte bestemmelser. Årsaken er først og fremst at avhandlingen retter seg mot selgers opplysningsplikt, hvilket ikke reguleres av bestemmelsene. For det andre kan det pekes på at selger har et større behov for å kunne fraskrive seg risikoen for skjulte feil ved skipet, da skipets komplekse natur gjør det vanskelig for selger å garantere for skipets tilstand. Det er stor forskjell på å rette mangelsinnsigelser på grunn av at skipet ikke var som kjøper hadde forespeilet seg, og den situasjon at selger har tilbakeholdt eller gitt misvisende opplysninger om forhold ved skipet som han måtte antas å ha kunnskap om.

Avhandlingen avgrenser videre mot en redegjørelse av avtaleloven § 33.¹⁷ Bestemmelsen fastslår at en avtale kan kjennes ugyldig dersom det ved avtalens tilblivelse forelå omstendigheter som vil medføre at det strider mot redelighet og god tro å gjøre viljeserklæringen gjeldende.¹⁸ Avhandlingen vil knytte merknader til bestemmelsen, men uten

¹⁶ Fjærvoll-Larsen mfl. (2022).

¹⁷ Lov 31. mai 1918 nr. 4 om avslutning av avtaler, om fullmakt og om ugyldige viljeserklæringer (avtaleloven).

¹⁸ Hauge (2023), § 33 note 1.

at denne står i fokus. Årsaken er todelt. Først og fremst skyldes avgrensningen plass- og tidshensyn. I tillegg følger det av Shipsale klausul 25(c) at partene fraviker all deklarasjonslov. Det er sikker rett at avtaleloven § 33 er preseptorisk, noe som gjør det mindre interessant for avhandlingen.¹⁹

En siste forutsetning for avhandlingen er at selger ikke forsettlig har tilbakeholdt eller gitt misvisende opplysninger. I teorien er det tatt til orde for at dette alltid vil være ureddelig og at selger vil hefte for opplysningen.²⁰ Om norske domstoler *alltid* vil komme til det samme resultatet, er ikke nødvendigvis sikkert. Svaret synes likevel mer avklart for denne situasjonen, enn for de tilfeller hvor selger opptrer i aktsom god tro, eller hvor han har utvist alminnelig eller grov uaktsomhet.

Øvrige avgrensninger foretas løpende.

1.4 Videre fremstilling

Den videre fremstillingen er strukturert i tre deler.

I punkt 2 gjennomgås mangelsreguleringen i Shipsale. Formålet er å analysere om kontrakten regulerer situasjoner hvor selger tilbakeholder eller gir misvisende opplysninger om skipet. Avhandlingen presenterer først de metodiske utgangspunktene for tolkning av standardkontrakter (punkt 2.2), før avhandlingen i punkt 2.3 og 2.4 retter fokus mot mangelsreguleringen.

Avhandlingens punkt 3 skal analysere innholdet og rekkevidden av kjøpsloven § 19 bokstav a) og b). Formålet er å finne ut om bestemmelsen, i større grad enn Shipsale, verner kjøper mot selgers tilbakeholdte eller misvisende opplysninger.

Dersom kjøpsloven § 19 rekker lenger enn Shipsale i relasjon til opplysningsplikt, blir spørsmålet om bestemmelsen kan supplere standardkontrakten. Integrasjonsklausulen i Shipsale stenger i utgangspunktet for at deklarasjonslov kommer til anvendelse. Avhandlingen reiser derfor først spørsmål om kjøpsloven § 19 reelt er fravikelig (punkt 4.2). Forutsatt at bestemmelsen er fravikelig, reiser avhandlingen spørsmål om

¹⁹ Giertsen (2021), s. 244.

²⁰ Krüger (1999), s. 236.

integrasjonsklausulen kan tolkes innskrenkende, slik at kjøpsloven § 19 likevel kan supplere mangelsreguleringen (punkt 4.3).

Avslutningsvis vil det gis en avsluttende kommentar (punkt 5).

2 Mangelsreguleringen etter Shipsale

2.1 Innledende kommentar

Formålet ved inneværende punkt er å vurdere om Shipsale regulerer tilfeller hvor selger har tilbakeholdt eller gitt misvisende opplysninger om skipets egenskaper og tilstand. Eksemplene i punkt 1.1 er veiledende for typetilfellene avhandlingen retter seg mot. Før avhandlingen går inn på mangelsreguleringen etter Shipsale, skal det gis en kort oversikt over de metodiske utgangspunktene som gjør seg gjeldende ved tolkningen av internasjonale standardkontrakter.

2.2 Metodiske utgangspunkter

Hvilken metode for avtaletolkning som skal anvendes ved tolkningen av Shipsale, avhenger av partenes lovvalg. Lovvalget blir langt på vei bestemmende både for tolkningen og utfyllingen av kontrakten, og for hvilke rettsvirkninger de enkelte vilkår tillegges.²¹ Partene gis anledning til å velge dette selv i boks 26 under del I, hvorpå selve reguleringen foregår i klausul 26 under del II. Dersom partene ikke selv tar et valg, er standardløsningen etter Shipsale engelsk rett. Avhandlingen forutsetter at partene velger norsk rett, og de alminnelige norske avtaletolkningsprinsippene kommer dermed til anvendelse.²² Det skal likevel gis et par særlige bemerkninger i relasjon til tolkningen av Shipsale.

Shipsale en standardkontrakt. Det kan reises spørsmål om det gjør seg gjeldende særlige forhold knyttet til tolkning av standardvilkår, sammenlignet med individuelt fremforhandlede kontrakter. Spørsmålet kom på spissen i HR-2016-1447-A (*KLP*). Høyesterett fastslo at utgangspunktet for tolkningen av standardkontrakter er en objektiv tolkning, med særlig vekt på ordlyden. Det vil likevel være aktuelt å ta i betraktning formål, reelle hensyn, systembetraktninger, vilkårenes forhistorie, forarbeider og bakgrunnsretten på området. Dommen gir klare føringer i retning av at tolkningen av standardkontrakter ikke skal skje på noen "spesiell" måte, men at det avgjørende vil være alminnelige regler og prinsipper om avtaletolkning.²³ Momentene kan ikke bare benyttes som grunnlag for en presiserende tolkning, men og til å tolke standardkontrakten på en måte som avviker fra ordlyden.

²¹ Selvig (1986), s. 3.

²² Mikelsen (2008), s. 535 og Selvig (1986), s. 19.

²³ Woxholth (2017), s. 444.

Terskelen for dette er imidlertid høy for standardkontrakter som er utviklet av interesseorganisasjoner.²⁴

Ved utarbeidelsen av Shipsale er det utviklet såkalte Explanatory Notes.²⁵ Explanatory Notes kan anses som en form for forarbeider til Shipsale, og bør kunne likestilles med forarbeidene til andre typer standardkontrakter. Formulærets formål er å gi veiledning til de viktigste klausulene i Shipsale.²⁶ Explanatory Notes er utarbeidet av konsipistene bak standardavtalen, og gir god innsikt i hva som var formålet og det tiltenkte innholdet av klausulene i Shipsale. Høyesterett har i tidligere avgjørelser lagt stor vekt på standardkontraktens forarbeider og tilblivelseshistorie.²⁷ Formulæret har derfor rettskildemessig verdi.

Shipsale er utformet på engelsk, og inneholder enkelte begreper som ikke har et klarlagt innhold i norsk rett.²⁸ Utgangspunktene og retningslinjene i norsk rett for tolkning av kommersielle avtaler er ikke nødvendigvis til hinder for at internasjonal og fremmed rett etter omstendighetene kan få betydning ved tolkningen og utfyllingen av kontrakten. Hvor norsk og nordisk rett er lite utviklet eller uklar, har det lenge vært tradisjon for å se hen til hvordan spørsmålet er løst i andre rettssystemer.²⁹ Både engelsk rettspraksis og juridisk teori kan dermed bidra til tolkningen av Shipsale.

2.3 Skipet selges "as it was"

Mangelsreguleringen i Shipsale reguleres av klausul 10 ("*Condition of Vessel at Delivery*").

Den relevante delen av klausulen er bokstav c):

(c) The Vessel shall be delivered and taken over in the same condition as it was at the time of Inspection, fair wear and tear excepted, provided that, save as permitted under subclause 8(i), the Vessel shall be delivered and taken over:

(i) with its class maintained without condition/recommendation;

(ii) free of average damage affecting the Vessel's class;

(iii) with all Classification Society certificates valid and unextended for the minimum period stated in Box 20 without condition/recommendation;

²⁴ Skoghøy (2023), s. 120.

²⁵ Explanatory Notes er også utarbeidet ved de foregående versjonene av Shipsale.

²⁶ Explanatory Notes til Shipsale, under punktet "Explanatory Notes".

²⁷ Se til eksempel Rt. 1991 s. 719 (*Hardhaus-dommen*).

²⁸ Se eksempelvis begrepet "fraud" i klausul 25(d), som oppgaven kommer tilbake til i punkt 2.4.3.

²⁹ Tørum (2022), s. 84-85. Uttalelsen knytter seg til tolkningen av reassurenskontrakter, men må antas å ha overføringsverdi til tolkningen av Shipsale.

(iv) with all national certificates valid, unextended and without any conditions from the relevant authorities;

(v) with all other certificates the Vessel had at the time of Inspection valid, unextended and without any conditions from the relevant authorities;

(vi) free of cargo; and

(vii) free of stowaways.

Utgangspunktet etter klausul 10(c) er at skipet selges "as it was" på inspeksjonstidspunktet. Formuleringen "as it was" tilsvarer den norske "som den er"-reservasjonen, som ofte brukes ved salg av brukte formuesgoder.³⁰ Forbeholdet innebærer at skipet per definisjon ikke kan ha en kjøpsrettslig mangel i betydningen at det avviker fra det avtalte. Tatt på sitt ord innebærer klausulen at skipet skal ha de egenskaper det faktisk har. Etter en alminnelig mangelsvurdering der spørsmålet er om det foreligger et avvik fra avtalte, foreligger dermed ingen mangel.³¹ I rettspraksis er det lagt til grunn at kjøp av ting solgt "som den er" innebærer at kjøper i utgangspunktet tar hele risikoen for at han kan komme dårlig ut.³² Risikoen vil normalt innkalkuleres i kjøpesummen, og beregnes ut fra skipets alder, egenskaper og tilstand.

"Som den er"-reservasjonen har lange tradisjoner ved kjøp og salg av skip. Ved slike salg vil selger kunne ha et klart behov for å betinge seg "som den er"-forbehold, for slik å overføre risikoen for skipets tilstand til kjøper. Brukte skip har gjerne en forhistorie med slitasje og aldring, i tillegg til at skipets kompleksitet gjør det nærmest umulig for selger å ha oversikt over alle potensielle feil. Selger ønsker normalt å unngå ansvar for slike forhold ved klart å signalisere at skipet selges i sin eksisterende stand, og slik redusere risikoen for at kjøper påberoper seg mangelsbeføyelser. Forbeholdet kan og oppmuntre kjøper til å gjennomføre grundigere inspeksjoner før kjøpet, fordi forbeholdet gir signaler om at selger ikke nødvendigvis vil være i stand til å redegjøre for alle mulige feil og mangler. Fra et samfunnsperspektiv kan forbeholdet bidra til å forebygge tvister, ved at det etableres klare rammer for avtalens omfang og partenes forpliktelser. Det tradisjonelle behovet for "som den er"-forbeholdet dreier seg først og fremst om at selger ønsker å fraskrive seg ansvaret for skipets tilstand, og mindre om at selger skal kunne fraskrive seg ansvaret for egen opplysningsplikt.

³⁰ I det følgende vil formuleringen "som den er" benyttes.

³¹ Hauge (2010), s. 268.

³² Rt. 2002 s. 696. Tilsvarende er lagt til grunn av Hauge (2010), s. 259-260.

Utgangspunktet etter klausul 10(c) er dermed at skipet selges som det er, med de skavanker og lyter som måtte være åpenbare, men også de som er skjulte.³³ Skjæringstidspunktet er inspeksjonen.

2.4 Rekkevidden av "as it was"-reservasjonen

2.4.1 Shipsales begrensinger

Formålet ved inneværende punkt er å undersøke om klausul 10(c)(i) og 10(c)(ii) oppstiller skranker for "som den er"-forbeholdet i tilfeller hvor selger har tilbakeholdt eller gitt misvisende opplysninger om skipet.

Klausul 10(c)(i) fastslår for det første at skipet skal leveres "with its class maintained without condition/recommendation". Isolert taler ordlyden for at det vil foreligge en mangel dersom skipet har feil som vil påvirke skipets klasse, eller føre til pålegg fra klassen. En slik forståelse tar ikke hensyn til selgers opplysninger, da det under enhver omstendighet vil foreligge mangel dersom klassen påvirkes av feilen. Reservasjonen knytter seg imidlertid ikke til skipets reelle klasse, men gir uttrykk for et dokumentasjonskrav som referer til statusen til det relevante klasseselskapets registre.³⁴ Det er følgelig tale om et formelt krav om at det ikke skal være utstedt pålegg (condition/recommendation).

Videre følger det av klausul 10(c)(ii) at skipet skal leveres "free of average damage affecting the Vessel's class". Reservasjonen gir etter sin ordlyd uttrykk for at skipet har en mangel dersom skipet har feil som faktisk vil påvirke skipets klasse. Ordlyden kan imidlertid ikke tas helt bokstavelig, da skjæringstidspunktet er inspeksjonstidspunktet. Det innebærer at skipet vil ha en mangel dersom skipet etter inspeksjonstidspunktet pådrar seg skader som går utover "fair wear and tear", og som vil påvirke skipets klasse.³⁵ Fra inspeksjonstidspunktet til leveringstidspunktet kan det gå adskillig tid, og reservasjonen innebærer en risikofordeling mellom kjøper og selger for denne perioden. Kjøper bærer risikoen for alminnelig slit og elde ("fair wear and tear"), mens selger er ansvarlig for "average damage affecting the Vessel's class". Sondringen mellom disse begrepene faller utenfor avhandlingens tema.

³³ Falkanger og Bull (2016), s. 95.

³⁴ Ibid. s. 96-97. Se også Hannaford (2023), s. 114.

³⁵ Falkanger og Bull (2016), s. 97.

Oppsummert oppstiller verken klausul 10(c)(i) eller (ii) skranker for selgers tilbakeholdte eller misvisende opplysninger om skipet.

2.4.2 Betydningen av integrasjonsklausulen

I norsk rett setter kjøpslovgivingen visse begrensninger for rekkevidden av "som den er"-forbehold.³⁶ Shipsale inneholder imidlertid en såkalt integrasjonsklausul, hvor formålet blant annet er å utelukke anvendelsen av bakgrunnsretten.³⁷ Klausulen lyder som følger, og av interesse for avhandlingen er bokstav c):

25. Entire Agreement

(a) This Agreement constitutes the entire agreement between the Parties and supersedes all previous agreements, understandings and arrangements between them, whether in writing or oral, in respect of its subject matter.

(b) Each Party acknowledges that it has not entered into this Agreement in reliance on, and shall have no remedies in respect of, any representation, statement, assurance or warranty that is not expressly set out in this Agreement.

(c) Any term, condition, representation, statement, assurance or warranty capable of being implied into this Agreement by any applicable custom, statute or law is hereby excluded to the extent that such exclusion can legally be made.

(d) Nothing in this Agreement purports to limit or exclude any liability for fraud.

Tatt på sitt ord innebærer klausul 25(c) at norsk bakgrunnsrett ikke kommer til anvendelse ved tolkningen av Shipsale, så fremt lovgivningen ikke er preseptorisk.³⁸ En konsekvens er blant annet at kjøpsloven § 19 i utgangspunktet ikke får virkning som skranke for "som den er"-forbeholdet, da bestemmelsen formelt er deklarasjonsklausul.³⁹ Kjøpsloven § 19 regulerer i bokstav a) og b) selgers opplysningsplikt overfor kjøper, og kommer normalt til anvendelse selv om salgsgjenstanden er solgt "som den er". Virkningen av integrasjonsklausulen er at kjøpslovens begrensninger ikke gjør seg gjeldende, og at Shipsale uttømmende regulerer mangelsreguleringen.

³⁶ Kjøpsloven § 19, avhendingsloven § 3-9 og forbrukerkjøpsloven § 17.

³⁷ I Shipsale omtales klausulen som "Entire Agreement". Klausulen kan formuleres på ulike vis, herunder "entirety-klausul", "merger clause" og "integrasjonsklausul". Integrasjonsklausul er den vanlige formuleringen i norsk rett, og det er denne formuleringen som vil benyttes i det følgende.

³⁸ Jf. formuleringen "to the extent that such exclusion can legally be made".

³⁹ Jf. kjøpsloven § 3. Om bestemmelsen reelt sett er fravikelig kommer jeg tilbake til i punkt 4.2.

Klausul 25(d) fastslår imidlertid at ingenting i Shipment har til hensikt å begrense eller ekskludere ansvar for "fraud". Et sentralt spørsmål blir da om reservasjonen omfatter tilfeller hvor selger tilbakeholder eller gir misvisende opplysninger om skipet.

2.4.3 "Fraud"

Vet tolkningen av engelske begreper, er utgangspunktet at begrepet skal tolkes i tråd med alminnelig engelsk språkbruk.⁴⁰ Den alminnelige engelske forståelsen av "fraud", synes å sammenfalle med det norske begrepet "svik".⁴¹ Begrepene sikter til en bevisst eller bedragerisk atferd, hvor en part gir feilaktige opplysninger eller tilbakeholder vesentlig informasjon med hensikt om å oppnå urettmessige fordeler på bekostning av andre. I næringsvirksomhet er svik ansett som en alvorlig krenkelse av tillit, og brudd på grunnleggende moralske og etiske normer. Resultatet er normalt sterk fordømmelse, og tap av tillit fra forretningspartnere. Terskelen for å bli kjent svikaktig bør på denne bakgrunn være høy.

I engelsk rett er det antatt at enhver kontrakt står tilbake for "fraud", og som et kontraktsrettslig begrep er innholdet langt på vei etablert.⁴² Med mindre det kan påvises en felles subjektiv forståelse mellom partene som avviker fra den etablerte forståelsen, vil det ved en objektiv tolkning være relevant å tolke vilkåret i lys av den etablerte forståelsen.

Innholdet i begrepet "fraud" ble etablert av House of Lords i *Derry v Peek*.⁴³ Der ble det fastslått at for å konstatere "fraud", er det nødvendig å bevise fraværet av god tro på sannheten i det som er blitt sagt. Lord Herchell uttalte at:

[...] fraud is proved when it is shown that a false representation has been made: (1) knowingly; or (2) without belief in its truth; or (3) recklessly, careless whether it be true or false.

En alternativ forståelse av utsagnet er at uansett hvor uaktsom en person måtte være, kan han ikke holdes ansvarlig for "fraud" så fremt han var i god tro. Dette kom eksplisitt til uttrykk i *Derry v Peek*, hvor retten fant at saksøkte ikke kunne holdes ansvarlig for "fraud" fordi "they honestly believed that what they asserted was true".

⁴⁰ Mikelsen (2008), s. 545.

⁴¹ Se Cambridge Dictionary's beskrivelse av ordet "fraud".

⁴² Practical Law Commercial, under "Fraud and express carve-outs".

⁴³ (1889) 14 App. Cas 337.

Forståelsen samsvarer i det vesentlige med den norske forståelsen av begrepet "svik" i avtaleloven § 30.⁴⁴ Etter norsk rett foreligger svik dersom en part bevisst villeder sin motpart.⁴⁵ Villedningen kan bestå i at det gis bevisst uriktige opplysninger, eller at opplysninger bevisst forties.⁴⁶ De klare tilfellene av svik foreligger hvor selger har gitt relevante opplysninger om skipet som han positivt visste var uriktige, og hvor han forsettlig har forsøkt å hindre kjøper under inspeksjonen i å oppdage manglene.⁴⁷ Til eksempel kan en tenke seg at selger kamuflerer mangler som råte og usedvanlig tæring ved hjelp av paneler eller maling. De mer kompliserte tilfellene får en dersom selger bevisst tilbakeholder opplysninger om skipet som han sitter inne med. Om slike tilfeller når opp til terskelen for svik, er mer usikkert.⁴⁸

Oppsummert kan det pekes på at begrepet "fraud" i Shipsale etter alt å dømme forutsetter at selger bevisst villeder sin kontraktsmotpart, med hensikt om å oppnå urettmessige fordeler på bekostning av kjøpers interesser. Begrepet utgjør dermed ingen skranke for tilfeller hvor selger i aktsom god tro, uaktsomt eller grovt uaktsomt tilbakeholder eller gir misvisende opplysninger om skipet.

2.5 Oppsummering

Utgangspunktet etter Shipsale er at skipet selges som det var på inspeksjonstidspunktet, uten reserverasjoner for skjulte feil. I relasjon til selgers tilbakeholdte eller misvisende opplysninger, vil han holdes ansvarlig for "fraud" dersom handlingen er bevisst og hensikten er å oppnå urettmessige fordeler på bekostning av kjøpers interesser. Dersom selger derimot er i aktsom god tro, eller handler uaktsomt eller grovt uaktsomt, foreligger ingen mangel. Dersom en tenker seg eksempelsituasjonene som ble oppstilt under punkt 1.1, vil mangelsreguleringen i Shipsale medføre at det ikke foreligger en mangel. En slik reguleringen kan satt på spissen oppsummeres som at kjøper i stor grad bærer risikoen for selgers opplysninger.

⁴⁴ I praksis benyttes stort sett avtaleloven §§ 33 og 36 i stedet for § 30. Dette er blant annet fordi det kan være vanskelig å bevise svik, og fordi det har en stempeleffekt å bli kjent svikaktig i Norge, se Giertsen (2021), s. 216.

⁴⁵ Giertsen (2021), s. 216 og Hauge (2023), § 30 note 4.

⁴⁶ Hauge (2023), § 30 note 3.

⁴⁷ Brækhus (1968), s. 435.

⁴⁸ I.c.

3 Kjøpslovens system

3.1 Innledende kommentar

3.1.1 Problemstillingen

I punkt 3 skal innholdet og rekkevidden av kjøpsloven § 19 bokstav a) og b) identifiseres. Formålet er å belyse hvordan reguleringen håndterer tilbakeholdte eller villedende opplysninger fra selger, sammenlignet med mangelsreguleringen etter Shipment. Dersom det er store avvik mellom reguleringene, aktualiseres spørsmålet om Shipment kan suppleres med kjøpsloven § 19 bokstav a) og b). Avhandlingen vil først behandle selgers misvisende opplysninger (punkt 3.2), og deretter se på situasjonen hvor selger tilbakeholder opplysninger (punkt 3.3).

Før gjennomgangen skal det gis en kort introduksjon av bestemmelsen.

3.1.2 Introduksjon av kjøpsloven § 19

Kjøpsloven § 19 oppstiller en lovfestet begrensning for ting solgt "som den er" eller med "liknende alminnelige forbehold".⁴⁹ Bestemmelsen bygger på en forutsetning om at "som den er"-forbeholdet i utgangspunktet vil tillegges virkninger for mangelsbedømmelsen, men at "forholdene ikke uten videre kan tas på ordet, idet selgeren i alle tilfelle blir ansvarlig for visse mangler".⁵⁰ Reguleringen har lang tradisjon i norsk rett, og innføringen av bestemmelsen ble primært ansett som kodifisering av gjeldende rett.⁵¹ Kjøpsloven § 19 lyder som følger:

§ 19. Ting solgt "som den er". Aukjonssalg.

(1) Selv om tingen er solgt «som den er» eller med liknende alminnelig forbehold, foreligger mangel når

- a. tingen ikke svarer til opplysninger som selgeren har gitt om tingen, dens egenskaper eller bruk og som kan antas å ha innvirket på kjøpet,

⁴⁹ Formuleringen "liknende alminnelige forbehold" viser til at det ikke er avgjørende at de eksakte ordene "som den er" benyttes. Det vesentlige er at forbeholdet har det samme formålet som "som den er"-forbeholdet, nemlig å fraskrive selger ansvaret for skjulte feil og mangler, jf. Ot.prp. nr. 25 (1973-74), s. 42.

⁵⁰ Ot.prp. nr. 80 (1986-1987), s. 61.

⁵¹ Ot.prp. nr. 25 (1973-1974), s. 41.

- b. selgeren ved kjøpet har forsømt å gi opplysning om vesentlige forhold ved tingen eller dens bruk som han måtte kjenne til og som kjøperen hadde grunn til å rekne med å få, såfram unnlåtelsen kan antas å ha innvirket på kjøpet, eller
- c. tingen er i vesentlig dårligere stand enn kjøperen hadde grunn til å rekne med etter kjøpesummens størrelse og forholdene ellers.

(2) Selges brukte ting på auksjon gjelder reglene i første ledd tilsvarende så langt de passer

Bestemmelsen kan grovt inndeles i to. Bokstav a) og b) omhandler opplysningsplikten, mens bokstav c) omhandler tilfeller hvor salgsgjenstanden er i vesentlig dårligere stand enn kjøperen hadde grunn til å rekne med. Som nevnt under punkt 1.1, avgrenser avhandlingen mot en redegjørelse og analyse av bokstav c).

Før analysen, skal det gis en kort merknad til rettskildebildet. Kjøpsloven § 19 har sitt motstykke i avhendingslova § 3-9.⁵² Sett bort fra ulike målformer, er bestemmelsene tilnærmet identiske. Det generelle hensynet til konsistens i regelverket taler for at bestemmelsene skal forstås likt, så lenge det ikke er særskilte hensyn knyttet til kontraktstypen eller rettskildesituasjonen som tilsier en avvikende løsning.⁵³ Rettskilder knyttet til forståelsen av avhendingslova § 3-9 vil derfor benyttes, så langt ikke nevnte forhold taler for det motsatte.

3.2 Selger har gitt misvisende opplysninger

Kjøpsloven § 19 bokstav a) regulerer tilfeller hvor selgers opplysninger er uriktige eller villedende. Innholdsmessig er bestemmelsen "nær identisk med og er ment å ha samme rekkevidde som § 18 første ledd".⁵⁴ For å fastlegge bestemmelsens innhold, må det derfor og sees hen til kjøpsloven § 18.

For å konstatere mangel etter kjøpsloven §19 bokstav a) må tre grunnvilkår være oppfylt. Opplysningene gitt fra selger må i) være uriktige, ii) ha virket inn på avtalen, og iii) ikke blitt rettet på en tydelig måte. Vurdering er objektiv, som vil si at det er uten betydning om selger

⁵² Lov 3. juli 1992 nr. 93 om avhending av fast egedom (avhendingslova).

⁵³ Hauge (2010), s. 256 og Ot.prp. nr. 66 (1990-1991), s. 19.

⁵⁴ Ot.prp. nr. 80 (1986-87), s. 62.

var i aktsom god tro om opplysningen.⁵⁵ Det er heller ikke noe krav at opplysningen er gitt av selgeren personlig, da selger uansett er ansvarlig for sine tilsatte og lovlige stedfortredere.⁵⁶

3.2.1 Opplysningen må være uriktig

Det første grunnvilkåret er at "tingen ikke svarer til opplysninger" gitt av selger. Vilkåret retter seg først og fremst mot opplysninger som er uriktige, men vil også anses oppfylt dersom opplysningen er villedende.⁵⁷ Etter omstendighetene kan også korrekte opplysninger som er presentert på et vis som leder til misforståelser, kunne føre til mangel etter § 19 bokstav a).⁵⁸ De gitte opplysninger kan omhandle både de faktiske forhold og tingens egenskaper, så fremt de er konkrete og i en viss utstrekning spesifiserte.⁵⁹ I dette ligger at kjøperen må ha hatt grunn til å tro på opplysningene.⁶⁰ Reservasjonen er mest aktuell for å avskjære eventuelle mangelskrav hvor kjøper bygger sine forventninger på markedsføring og såkalt selgerskryt.

For å avklare om det er gitt en uriktig eller villende opplysning må det først føres bevis for hvilken opplysning det er tale om, og dernest må opplysningen tolkes.⁶¹ Til slutt må det avklares om det foreligger et avvik mellom det som fremgår av tolkningen av opplysninger og det som faktisk er levert.

3.2.2 Innvirkningskravet

Det andre grunnvilkåret etter kjøpsloven § 19 bokstav a) er at opplysningen kan "antas å ha innvirket på kjøpet". Ordlyden taler for at det må være årsakssammenheng mellom opplysningen og kjøpsinngåelsen. Forarbeidene underbygger en slik forståelse, men peker på at opplysningen i tillegg må være egnet til å virke kjøpsmotiverende.⁶²

At opplysningen må ha vært egnet til å virke kjøpsmotiverende, innebærer at avtalen ville sett annerledes ut dersom de uriktige eller villedende opplysningene ikke ble gitt.⁶³ Det er ingen

⁵⁵ Ibid. s. 61.

⁵⁶ Ot.prp. nr. 80 (1986-97), s. 60. Dette gjelder imidlertid ikke dersom selger "verken visste eller burde ha visst at opplysningen var gitt", se kjøpsloven § 18 annet ledd.

⁵⁷ Bergem (2022), § 18 note 72.

⁵⁸ Falbach (2023), § 18 note 1, se også Ot.prp. nr. 66 (1990-91), s. 90.

⁵⁹ Ot.prp. nr. 80 (1986-1987), s. 60.

⁶⁰ Ot.prp. nr. 66 (1990-91) s. 90.

⁶¹ Se Høyesteretts vurdering i HR-2018-2346-A avsnitt 31-34, som gjaldt avhendingsloven § 3-8.

⁶² Ot.prp. nr. 25 (1983-1974), s. 38.

⁶³ Rt. 2003 s. 612 avsnitt 42.

krav til at avtalen ikke ville blitt inngått i det hele tatt.⁶⁴ Kravet anses typisk oppfylt dersom opplysningen hadde ført til en annen pris.⁶⁵ Bevisbyrden for å påvise manglende innvirkning påhviler selger.⁶⁶

Det er imidlertid ikke tilstrekkelig at opplysningen var et viktig element i beslutningsgrunnlaget for å inngå avtalen, så fremt det ikke kan påvises en konkret innvirkning. Med andre ord må det være en viss årsakssammenheng mellom opplysningen og kjøpsinngåelsen. Beviskravet for dette er imidlertid "ikke [...] særlig strengt".⁶⁷ I rettspraksis er det lagt til grunn at dersom opplysningen for kjøpere flest er egnet til å virke kjøpsfremmende, er det en presumsjon for at den også har vært det for den aktuelle kjøperen.⁶⁸ Vurderingen er objektiv, og vilkåret vil normalt anses oppfylt dersom det kan påvises normalkausalitet. Dersom normalkausalitet taler for at innvirkningskravet ikke er oppfylt, vil bare "helt spesielle subjektive momenter" kunne føre til motsatt resultat.⁶⁹

3.2.3 Selger kan ikke ha rettet opplysningen

Selv om de to overstående vilkårene er oppfylt, vil det likevel ikke foreligge en mangel etter kjøpsloven § 19 bokstav a) dersom selger i tide har rettet opplysningen på en tydelig måte. Vilkåret følger ikke direkte av ordlyden i § 19 bokstav a), men fremgår av kjøpsloven § 18 annet ledd.⁷⁰

Rettingen må for det første gis på en tydelig måte. Vurderingen er konkret, og i forarbeidene til kjøpsloven tas det til orde for at vurderingen beror på "hvordan og av hvem opplysningen er gitt, hva opplysningen gjelder og tilhøva ellers".⁷¹ På samme sted uttales det at det generelt må kreves at opplysningen rettes på en like effektiv måte som den ble gitt på. Rettingen må med andre ord innebære at den opprinnelige opplysningen suppleres på en slik måte at den gir

⁶⁴ Falbach (2023), § 18 note 5.

⁶⁵ Krüger (1999), s. 183.

⁶⁶ Ot.prp. nr. 66 (1990-1991), s. 91 og Rt. 2003 s. 612 avsnitt 42.

⁶⁷ Rt. 2005 s. 257 avsnitt 37.

⁶⁸ Rt. 2003 s. 612 avsnitt 44.

⁶⁹ I.c.

⁷⁰ Kjøpsloven § 19 bokstav a) er ment å ha samme innhold som § 18 første ledd, se Ot.prp. nr. 80 (1986-1987), s. 62.

⁷¹ Ot.prp. nr. 80 (1986-1987), s. 62.

et mer dekkende bilde av helheten.⁷² Har selger for eksempel gitt opplysningen direkte til kjøper, er det ikke tilstrekkelig at rettingen skjer i en offentlig annonse.

For det andre må rettingen skje "i tide". Formuleringen fastsetter en absolutt grense om at opplysningen må gis før avtaleinngåelsen.⁷³ Utover denne klare grensen, uttaler kjøpslovens forarbeider at rettingen må gis "på relevant måte før inngåelse av kjøpet".⁷⁴ Essensen i kravet er at kjøper skal gis anledning til å bli kjent med rettingen så tidlig at han får forsvarlig tid til å vurdere på nytt om avtalen bør inngås, og eventuelt på hvilke vilkår. Det er imidlertid ikke noe vilkår at rettingen faktisk kommer til kjøpers kunnskap, så fremt rettingen er egnet til å korrigere kjøperens feilaktige oppfatninger. Dersom selger har positiv kunnskap om at kjøper ikke har fått med seg rettingen, foreligger det en mangel så fremt de øvrige vilkårene er oppfylt.⁷⁵

Vilkåret har i praksis bare selvstendig betydning dersom rettingen ikke kommer til kjøpers kunnskap. Begrunnelsen må sees i lys av innvirkningskravet. Dersom rettingen kommer til kjøpers kunnskap, og han likevel gjennomfører handelen, kan ikke opplysningen sies å ha innvirket på kjøpet. Kjøper er for disse tilfellene kjent med de fullstendige og riktige forhold.

3.3 Selger har tilbakeholdt vesentlige opplysninger om skipet

Selv om avtalen i seg selv ikke skulle gi grunnlag for å hevde kontraktsbrudd, åpner kjøpsloven § 19 bokstav b) for å reise mangelskrav dersom forventningsavviket skyldes unnlatt informasjon. Formålet er å sikre at den selger som kjenner eller måtte kjenne til visse kvalifiserte omstendigheter som kjøperen ikke har kunnskap om, må opplyse om disse. Selger skal med andre ord ikke kunne la slike forhold bæres av kjøpers risiko under henvisning til at det er tatt et alminnelig forbehold.⁷⁶ Kjøpsloven § 19 bokstav b) er utslag av lojalitetshensynet i norsk kontraktsrett, og hensynet bør være styrende for tolkningen av bestemmelsen.⁷⁷ Et

⁷² Falbach (2023), § 18 note 7.

⁷³ Se og forbrukerkjøpsloven § 17, som benytter formuleringen "før kjøpet".

⁷⁴ Ot.prp. nr. 80 (1986-1987), s. 62.

⁷⁵ I.c.

⁷⁶ Falbach (2023), § 19 note 3.

⁷⁷ Det grunnleggende hensynet til lojalitet i kontraktsforhold under norsk rett, kommer jeg tilbake til i punkt 4.3.3. I denne delen av avhandlingen er fokus rettet mot innholdet i bestemmelsen.

forbehold om at tingen er solgt "som den er", fritar dermed bare selger i begrenset utstrekning fra å gi opplysninger om forhold som er av betydning for kjøper.⁷⁸

For at et mangelskrav etter kjøpsloven § 19 bokstav b) skal foreligge må selger ha forsømt å gi opplysninger om "vesentlige forhold ved tingen eller dens bruk", som han "måtte kjenne til" og som kjøper "hadde grunn til å rekne med å få". Opplysningen må i tillegg "antas å ha virket inn på kjøpet". Bestemmelsen inneholder både et objektive og et subjektive krav. Med objektive, siktes det til hvilke krav som stilles til informasjonen. Det må være vesentlige forhold ved tingen som kjøper hadde grunn til å rekne med å få, og som må antas å ha innvirket på kjøpet. Det subjektive kravet går ut på at selger måtte kjenne til informasjonen.

3.3.1 Det objektive kravet

Opplysningsplikt etter kjøpsloven § 19 bokstav b) forutsetter for det første at "unnlattelsen kan antas å ha innvirket på kjøpet". Kravet har det samme innhold som kjøpsloven § 19 bokstav a, og det henvises til det som er sagt under punkt 3.2.2 for vilkårets innhold og rekkevidde.

Plikten til å opplyse avgrenses for det andre til forhold som kjøper hadde "grunn til å rekne med å få". Ordlyden viser til kjøpers berettigede forventninger. Graden av forventning om å motta informasjon kan for det første bero på hvilken ting avtalen gjelder. Ved salg av brukte skip må opplysningsplikten fastlegges i lys av kvaliteten som kan forventes ut fra skipets alder og sannsynlig slitasje.⁷⁹ Desto eldre skipet er, desto flere ufullkommenheter må påregnes. Minsteterskelen for at et forhold skal falle innenfor opplysningsplikten, er at forholdet går forbi *den alminnelige bruktrisikoen*.⁸⁰ Det er nærmest umulig å uttrykke eksakt hvor stort avvik som tolereres under bruktrisikoen, da utgangspunktet for å fastlegge bruktrisikoen er en skjønnsmessig størrelse.⁸¹ En kommer derfor ikke lenger enn å si at bruktrisikoen må fastlegges konkret, med utgangspunkt i de nevnte forhold.

Hvilke opplysninger kjøperen berettiget kan forvente, må dermed avgjøres konkret ut fra en objektiv målestokk. Lojalitetshensyn må være styrende ved vurderingen.⁸² At vurderingen må være objektiv medfører at det ikke har betydning hvilke opplysninger kjøperen subjektivt

⁷⁸ Ot.prp. nr. 80 (1986-87), s. 63.

⁷⁹ Giertsen (2019), s. 216.

⁸⁰ Anderssen (2016), s. 306.

⁸¹ Ibid. s. 307.

⁸² Falbach (2023), § 19 note 6.

forventet å få.⁸³ Hvilke opplysninger kjøper kan forvente å få, må videre sees i lys av hans undersøkelsesplikt etter kjøpsloven § 20.

Til slutt krever loven at opplysningen må gjelde "vesentlige forhold ved tingen og dens bruk". I kjernen av begrepet ligger faktiske beskrivelser av salgsgjenstanden, men også andre opplysninger kan være aktuelle.⁸⁴ Til forskjell fra kjøpsloven § 19 bokstav a), krever bokstav b) at det er tale om *vesentlige* forhold ved salgsgjenstanden. Presiseringen taler for at det ikke er tilstrekkelig at opplysningen har innvirket på kjøpet, noe som taler for en relativt høy terskel. I juridisk teori er det tatt til orde for at begrepet må sees i sammenheng med at det er tale om et salg med "som den er"-forbehold, og at vesentlighetskravet har sammenheng med utstrekningen av opplysningsplikten.⁸⁵ Redelighetskravet innebærer ikke mer enn at kjøper har krav på å få den informasjonen han hadde grunn til å regne med å få. De objektive kriteriene etter kjøpsloven § 19 bokstav b) må følgelig sees i sammenheng.⁸⁶

3.3.2 Det subjektive kravet

Det subjektive vilkåret går ut på at selger bare har opplysningsplikt for de forhold han "måtte kjenne" til. Kravet avgrenser etter sin ordlyd mot forhold som kjøper burde kjenne til.⁸⁷ Forhold som selger "måtte kjenne til", er noe annet enn hva selger faktisk kjente til. I juridisk teori er det tatt til orde for to ulike tolkningsalternativer.⁸⁸ Kravet kan for det første anses som en bevisregel, hvor det er et krav om faktisk kjennskap med et lettere krav til bevis. For det andre kan kravet anses som et aktsomhetsregel, hvor det stilles krav til kvalifisert uaktsomhet. Uavhengig av hvilke tolkningsalternativ en velger, er det på det rene at det ikke er tale om et forsettskrav.

I norsk juridisk teori har det vært omfattende diskusjoner om hvordan vilkåret skal forstås. Avhandlingen vil ikke gå inn på denne diskusjonen, men vil begrense seg til å fastslå at både teori og rettspraksis de senere år synes å enes om at vilkåret best forstås som en aktsomhetsregel.⁸⁹ I rettspraksis er dette tydeligst uttalt i Rt. 2002 s. 696 (*NEBB*), hvor

⁸³ Noe annerledes stiller det seg dersom kjøper har formidlet forventingen uttrykkelig til selger, se kjøpsloven § 17 (2) b).

⁸⁴ Falbach (2023), § 18 note 4.

⁸⁵ Bergem (2022), § 19 note 83 og Hagstrøm og Bruserud (2015), s. 71.

⁸⁶ Hagstrøm og Bruserud (2015), s. 71.

⁸⁷ Bekrefte i Ot.prp. nr. 80 (1986-97), s. 62.

⁸⁸ Anderssen (2016), s. 410.

⁸⁹ Ibid. s. 421-422. Forfatteren mener selv, som nær sagt den eneste, at vilkåret best forstås som en bevisregel. Jeg går ikke inn på hans argumenter, men nøyer meg med å vise til hans argumentasjon fra s. 409 flg. Det

Høyesterett eksplisitt fastslår at de oppfatter "måtte kjenne til" som er normativt begrep.

Videre uttaler Høyesterett at:

Mangel kan altså foreligge selv om det er helt på det rene og uomtvistet at selgeren ikke positivt hadde kunnskap om forholdet, men det er ikke tilstrekkelig at han burde kjent til det.⁹⁰

Uttalelsen er i ettertid kritisert, men synes likevel å gi uttrykk for hva som i teorien oppfattes som gjeldende rett.⁹¹ Hva som imidlertid menes med at regelen ikke er normativ, er vanskelig å si foruten at det ikke er tale om bevisregel.

Spørsmålet blir så hvilket aktsomhetskrav som oppstilles i formuleringen "måtte kjenne til". Forarbeidene til kjøpsloven tar til orde for at det må være tale om "forhold som selgeren ikke har noen rimelig unnskyldning for å være uvitende om".⁹² Hva som kvalifiserer for at selger ikke med rimelighet kan være uvitende, gir ikke forarbeidene ytterligere retningslinjer for. Hagstrøm tar etter en gjennomgang av rettspraksis til orde for at det er "rimelig å anta at skyldkravet er *grov uaktsomhet*, ikke forsett og ikke uaktsomhet".⁹³ Det bemerkes at selgers grove uaktsomhet må knytte seg til den manglende kunnskapen om det omtvistede forholdet, og ikke at det var grovt uaktsomt å ikke informere kjøper om forholdet.

3.4 Oppsummering

Redegjørelsen belyser at kjøpsloven § 19 bokstav a) og b) i langt større grad enn Shipsale holder selger ansvarlig for de opplysninger som gis, eventuelt ikke gis. Skillet kommer tydeligst frem ved å vise ulikhetene gjennom et eksempel.⁹⁴

Fra punkt 1.1 husker vi scenarioet hvor skipet hadde grunnberøring et par måneder før salget. Det ble ikke påvist lekkasje, og rederiet valgte derfor å ikke iverksette tiltak. I forbindelse med salget fikk kjøper ingen informasjon om grunnberøringen, da selger ikke tenkte på å nevne forholdet. Etter Shipsale kan selger ikke holdes ansvarlig for "fraud", fordi han ikke

bemerkes videre at forfatteren konkluderer med at "[d]enne diskusjonen [...] langt på vei er betydningsløs" grunnet at det blir "ikke stor forskjell mellom om formuleringen anses uttrykke (sic!) en bevis- eller aktsomhetsregel" (s. 425).

⁹⁰ Dommen, s. 702.

⁹¹ Kritikken knytter seg til flere forhold ved dommen, se Anderssen (2016) s, 415-416 med videre henvisninger.

⁹² Ot.prp. nr. 80 (1986-87), s. 62.

⁹³ Hagstrøm (2021), s. 165.

⁹⁴ Eksempelet er ment som illustrasjon for å få frem skillet mellom kjøpsloven § 19 og Shipsale. Det avgrenses mot en grundig redegjørelse av det enkelte vilkår.

handlet bevisst med hensikt om å oppnå urettmessige fordeler på kjøpers bekostning. Mangelsreguleringen har ellers ingen skranker for "som den er"-forbeholdet, og en må da falle tilbake på det grunnleggende utgangspunktet om at kjøper bærer risikoen for skjulte feil med skipet. Situasjonen vil ikke utgjøre en mangel etter Shipsale, og kjøper vil ikke være i posisjon til å kreve mangelsbeføyelser.

Ser en derimot til kjøpslovens system, vil situasjonen omfattes av kjøpsloven § 19 bokstav b). Grunnstøtingen er klart nok et vesentlig forhold ved skipet som kjøper hadde grunn til å regne med å få, og som etter alt å dømme ville medført en prisreduksjon. Videre er det på det rene at selger hadde kunnskap om hendelsen.

Eksemplet illustrer at kjøpsloven § 19 strekker seg vesentlig mye lenger i relasjon til selgers opplysningsplikt. Den avvikende reguleringen aktualiserer å ta stilling til om kjøpsloven § 19 bokstav a) og b) kan supplere mangelsreguleringen i Shipsale.

4 Er det grunnlag for å supplere Shipsale med bakgrunnsretten

4.1 Innledende kommentar

4.1.1 Problemstillingen

Formålet i punkt 4 er å undersøke om mangelsreguleringen i Shipsale helt eller delvis kan suppleres med kjøpsloven § 19 bokstav a) og b). Som illustrert i punkt 3.4, vil dette gi kjøper et sterkere vern. For å ta stilling til spørsmålet vil den videre redegjørelsen deles i to. I punkt 4.2 reises spørsmålet om kjøpsloven § 19 reelt sett er fravikelig. Dersom bestemmelsen er preseptorisk, vil den til tross for integrasjonsklausulen kunne supplere mangelsreguleringen i Shipsale. Forutsatt at bestemmelsen er deklarasjonsklausul, skal avhandlingen i punkt 4.3 ta stilling til om det er grunnlag for å tolke integrasjonsklausulen innskrenkende. En innskrenkende tolkning vil medføre at kjøpsloven § 19 bokstav a) og b) likevel gis virkning. Avslutningsvis skal det gis en oppsummerende kommentar.

4.1.2 Integrasjonsklausulers stilling i norsk rett

Integrasjonsklausuler stammer fra angloamerikansk rett.⁹⁵ Formålet med den tradisjonelle integrasjonsklausul er å klargjøre og begrense i) hvilke dokumenter som skal anses som en del av avtalen, og ii) den faktiske sammenhengen som anses relevant for tolkningen av kontrakten.⁹⁶ Integrasjonsklausulen inntatt i Shipsale skiller seg imidlertid noe fra den alminnelige integrasjonsklausul, som typisk lyder følgende:

*This Agreement contains the entire and only agreement between the parties and supersedes all previous agreements between the parties respecting the subject-matter hereof; each part acknowledges that entering into this agreement it has not relied on any representation or undertaking, whether oral or in writing, save such as are expressly incorporated herein.*⁹⁷

⁹⁵ Høgberg (2006), s. 154.

⁹⁶ Tørum (2019), s. 176.

⁹⁷ Eksemplet er hentet fra Beale (1999), § 12-102.

Eksemplet er i det vesentlige sammenfallende med Shipsale klausul 25(a) og (b). Grovt formulert kan en si at integrasjonsklausulen i Shipsale består av to elementer: i) de vanlige vilkårene en finner i en integrasjonsklausul, og ii) en eksklusjonsklausul som er utformet for å hindre anvendelsen av bakgrunnsretten.⁹⁸

I norsk juridisk teori er det uttrykt stor skepsis til den alminnelige integrasjonsklausul. For det første kan det pekes på at common law-tradisjonen ikke er kompatibel med civil law-tradisjonen, og at en sammenblanding normalt medfører betydelige utfordringer.⁹⁹ Derneft kan det pekes på hensynet til forutberegnelighet. Bruken av kontraktsklausuler inspirert av common law er primært innført for å sikre forutberegnelighet i kontraktsforholdet. Når slike klausuler imidlertid trekkes ut av sin naturlige kontekst og implementeres under norsk rett, resulterer det ofte i økt usikkerhet.¹⁰⁰ Usikkerheten har resultert i at flere norske teoretikere har tatt til orde for at klausulen under norsk rett trolig ikke vil bli tatt på ordet, og at norske domstoler ikke vil se seg bundet av den.¹⁰¹ Integrasjonsklausuler har sjelden kommet på spissen i rettspraksis, og har bare blitt omtalt i to avgjørelser fattet av Høyesterett. I begge sakene legger Høyesterett lite vekt på klausulen, og benytter tradisjonell norsk tolkningslære til å besvare rettsspørsmålet.¹⁰²

Spørsmålet om en integrasjonsklausuler som i tillegg inneholder en såkalt eksklusjonsklausul, har ikke vært behandlet i norske domstoler. Den teori og rettspraksis som knytter seg til alminnelige integrasjonsklausuler, besvarer dermed ikke hvilken rettsvirkning en slik klausul vil tillegges i norsk rett. Synspunktene som er redegjort for overfor, kan imidlertid tas til inntekt for en *generell skepsis* mot denne typen klausuler. I det følgende vil formuleringen *eksklusjonsklausul* benyttes hvor det er tale om klausul 25(c).

4.2 Er kjøpsloven § 19 preseptorisk

4.2.1 " [...] to the extent that such exclusion can legally be made"

⁹⁸ Herring (2016), s. 243

⁹⁹ Cordero-Moss (red.) (2011), s. 268

¹⁰⁰ I.c.

¹⁰¹ Se til eksempel Hagstrøm (2021), s. 141, Woxholth (2017), s. 140, Selvig og Lilleholt (2023), s. 375, Tørum (2019), s. 180, Blaauw (2019), s. 173 og Giertsen (2019), s. 169.

¹⁰² Se Rt. 1992 s. 796 (*Pepsico*) og Rt. 2012 s. 1779 (*Victacor*). Da avgjørelsene gjelder alminnelige integrasjonsklausuler, går jeg ikke nærmere inn på dem i denne avhandlingen.

En forutsetning for å supplere Shipsale med bakgrunnsretten, er at den aktuelle lovgivningen er preseptorisk. Det fremgår av formuleringen "[...] to the extent that such exclusion can legally be made" i klausul 25(c). Hvorvidt Shipsale kan suppleres med kjøpsloven § 19, beror derfor på om bestemmelsen er deklarasjon eller preseptorisk.

Utgangspunktet i norsk rett er det grunnleggende prinsippet om avtalefrihet mellom presumtvt likeverdige parter. Prinsippet kommer til uttrykk i kjøpsloven § 3, som fastsetter at kjøpsloven ikke gjelder for så vidt annet følger av avtalen. Det skulle bety at uten autoritative holdepunkter for noe annet, må også § 19 helt eller delvis kunne fravikes ved avtale. I juridisk teori er det likevel stilt spørsmål om adgangen til å fraskrive seg kjøpsloven § 19 er *reell*.¹⁰³

Spørsmålet i punkt 4.2 er om kjøpsloven § 19 bokstav a) og b) reelt sett er preseptorisk, helt eller delvis. Redegjørelsen vil først se på de legislative hensynene bak opplysningsplikten (punkt 4.2.2) og relasjonen mellom kjøpsloven § 19 og avtaleloven § 33 (punkt 4.2.3). Deretter skal det tas stilling til om loven krever at det tas et spesifisert forbehold for å fraskrive seg bestemmelsen (punkt 4.2.4). Til slutt skal spørsmålet belyses med praksis fra Forbrukerklageutvalget (punkt 4.2.5) og svensk rett (punkt 4.2.6). Avslutningsvis vil det gis en oppsummerende kommentar.

4.2.2 Legislative hensyn bak opplysningsplikten

Opplysningsplikten er en sentral del av lojalitetsprinsippet, som er at av obligasjonsrettens fem grunnprinsipper.¹⁰⁴ Plikten har lange tradisjoner i norsk rett, og innføringen av kjøpsloven § 19 var langt på vei en kodifisering av gjeldende rett.¹⁰⁵ Bestemmelsen bygger på en forutsetning om at "som den er"-forbehold i utgangspunktet vil tillegges virkninger for mangelsbedømmelsen, men at "forbeholdene ikke uten videre kan tas på ordet, idet selgeren i alle tilfelle blir ansvarlig for visse mangler".¹⁰⁶

Det rettslige utgangspunktet i norsk rett er at partene bærer risikoen for egne forutsetninger og forventninger.¹⁰⁷ Utgangspunktet gjør seg særlig gjeldende for kommersielle aktører, som det forventes at i større grad enn private aktører har forutsetninger til å ivareta egne interesser.

¹⁰³ Krüger (1999), s. 241 note 153.

¹⁰⁴ Hallsteinsen (2018), s. 295.

¹⁰⁵ Ot.prp. nr. 25 (1973-1974), s. 41.

¹⁰⁶ Ot.prp. nr. 80 (1986-1987), s. 61.

¹⁰⁷ Hagstrøm (2011), s. 154.

Opplysningsgrunnlaget er imidlertid en essensiell forutsetning for at kjøper skal ha et reelt bilde av kjøpet. Når salgsgjenstanden selges "som den er", vil kjøper normalt innkalkulere risikoen for skjulte feil ved salgsgjenstanden i kjøpesummen. Dersom opplysningsgrunnlaget er mangelfullt eller uriktig om vesentlige forhold, vil kjøpers forventninger i de fleste tilfeller svikte. Om selger ikke bærer ansvaret for kjøpers opplysningsgrunnlag i noen utstrekning, kan resultatet bli at kommersielle parter blir tilbakeholdne med å inngå bindende avtaler, i frykt for å kjøpe skipet til for høy pris. I et samfunnsperspektiv er dette ikke ønskelig.

Om forholdet mellom selgers opplysningsplikt og kjøpers undersøkelsesplikt, uttaler departementet at opplysningsplikten blir aktuell når det gjelder vesentlige egenskaper med tingen som ikke kan oppdages ved en vanlig undersøkelse, eller som kjøperen for øvrig ikke har mulighet til å kjenne til.¹⁰⁸ Reglene legger beskrivelsesrisikoen på selger, som gjelder uten hensyn til skyld, god eller ond, på selgers side.¹⁰⁹ Synspunktet synes å være at for disse tilfellene vil kjøper rent faktisk ikke være i stand til å ivareta egne interesser. Kjøpsloven § 19 bokstav a) og b) medfører i så måte en risikoforskyvning mellom selger og kjøper, da selger er nærmest til å bære risikoen for slike opplysninger.

I norsk rett synes det fremmed at selger skal kunne fraskrive seg ethvert ansvar for kjøpers opplysningsgrunnlag. Årsaken er at utfallet raskt blir urimelig. Dersom selger er usikker på riktigheten av opplysningene han gir eller ikke gir, er det i tråd med god forretningsskikk å forklare dette overfor kjøper. Hensynet til at avtaler skal holdes (*pacta sunt servanda*) trekkes gjerne frem som den fundamentale pilaren i norsk kontraktsrett. Det kan imidlertid påpekes at prinsippet sannsynligvis bygger på en grunnleggende forventning om lojal opptreden partene imellom.

4.2.3 Relasjonen mellom kjøpsloven § 19 og avtaleloven § 33

I juridisk teori er det delte syn om kjøpsloven § 19 reelt sett er fravikelig.¹¹⁰ Flere synes å knytte spørsmålet opp mot relasjonen mellom kjøpsloven § 19 og avtaleloven §§ 33 og 36. Blant dem er Hagstrøm, som uttaler følgende:

¹⁰⁸ Ot.prp. nr. 80 (1986-1987), s. 62.

¹⁰⁹ Krüger (1999), s. 240.

¹¹⁰ Hilde Hauge er blant dem som mener at loven er fravikelig, men slik at forbehold etter omstendighetene vil kunne bli gjenstand for direkte eller indirekte avtalerettslig sensur, se Hauge (2010), s. 258.

Et særskilt spørsmål er hvorvidt det er adgang til å fraskrive seg heftelse etter kjøpsloven § 19 og tilsvarende regler, altså at et forbehold skal være absolutt. Det kan pekes på at loven etter § 3 er deklarasjonsregler. Imidlertid har kjøpsloven § 19 litra a og b linjer til avtaleloven § 33, og § 19 litra c har linjer til avtaleloven § 36. Det kan sies at § 19 etter sitt innhold er preseptiv, og at en fraskrivelse derfor ikke står seg. Løsningen må imidlertid anses som usikker.¹¹¹

Uttalelsen synes å knytte seg til den redelighetsstandard som ligger bak både kjøpsloven § 19 og avtaleloven § 33. Forfatteren har ved en tidligere anledning tatt til orde for at det "neppe er hensiktsmessig å operere med ulike redelighetsstandarder og at det heller ikke er holdepunkter i praksis for at man skal gjøre det".¹¹² Synspunktet om at lovfestede og ulovfestede regler om opplysningsplikt gir uttrykk for en samlet redelighetsstandard, møter tilslutning i juridisk teori.¹¹³ Begrunnelsen er at det ikke er formålstjenlig å bygge på ulike redelighetsstandarder, og at det heller ikke er noen særlige hensyn som tilsier at vurderingene bør være forskjellige.¹¹⁴ Den underliggende normen om opplysningsplikt er derfor lik, selv om den kommer til uttrykk i regler som språklig er formulert på ulike måter.

Avtaleloven § 33 fastslår at en avtale kan kjennes ugyldig dersom det ved avtalens tilblivelse forelå omstendigheter som vil medføre at det strider mot redelighet og god tro å gjøre viljeserklæringen gjeldende.¹¹⁵ Når bestemmelsene gir uttrykk for den samme redelighetsstandard, og avtaleloven § 33 er ufravikelig, vil det medføre en logisk brist i systemet dersom selger kan fraskrive seg den samme standarden etter kjøpsloven § 19. Videre synes det som en mer rimelig løsning at kjøper kan gjøre gjeldende misligholdsbeføyelser, i motsetning til å kjenne hele avtalen ugyldig, hvilket blir resultatet etter avtaleloven § 33.

Det kan pekes på at terskelen for ugyldighet etter avtaleloven § 33 er høy. På den annen side er heller ikke terskelen for å konstatere mangel etter kjøpsloven § 19 bokstav a) og b) lav. Førstnevnte forutsetter at selger positivt har gitt uriktige eller misvisende opplysninger om skipet til selger, og at opplysningen må antas å ha innvirket på kjøpet. Mislighold som følge av *tilbakeholdte opplysninger* krever at det er tale om vesentlige opplysninger som kjøper måtte kjenne til og som kjøper hadde grunn til å regne med å få. I tillegg må den manglende opplysningen antas å ha innvirket på kjøpet. Ved kjøp og salg av skip besitter partene normalt

¹¹¹ Hagstrøm (2021), s. 360.

¹¹² Hagstrøm (2011), s. 149.

¹¹³ Hallsteinsen (2018), s. 276.

¹¹⁴ Haaskjold (2013), s. 539.

¹¹⁵ Hauge (2023), § 33 note 1.

relativt omfattende kunnskap om type skip (tank-, kjemikalie-, bulk-, eller bilskip), og hvilke risikomomenter som er mest fremtredende ved disse. Det fører ofte til at en unngår tvister. En annen følge er at selger har grundig kjennskap til hva han selv ville forventet å bli informert om dersom han hadde vært kjøper. På denne bakgrunn kan det vanskelig tenkes tilfeller hvor selger ikke vil ha opptrådt uaktsomt eller grovt uaktsomt, dersom det konstateres mangel eller kjøpsloven § 19 bokstav a) og b). Det har formodningen mot seg at norsk rett søker å verne selger under slike forhold.

Kjøpslovens system synes å underbygge en slik påstand. Som eksempel kan det vises til kjøpsloven § 33:

§ 33. Unntak fra reklamasjonsreglene.

Uansett §§ 31 og 32 kan kjøperen gjøre mangelen gjeldende dersom selgeren har opptrådt grovt aktløst eller for øvrig i strid med redelighet og god tro.

Bestemmelsen avskjærer selgers adgang til å påberope forsømt reklamasjon etter kjøpsloven § 32, dersom han har opptrådt "grovt aktløst eller for øvrig i strid med redelighet og god tro". På et overordnet plan gir paragrafen uttrykk for at selger ved slik atferd ikke fortjener det vernet som reklamasjonsreglene gir ham.¹¹⁶

Hva som menes med formuleringene "grovt aktløst" eller "for øvrig i strid med redelighet og god tro", fremgår ikke klart av verken ordlyden eller forarbeidene. Det er imidlertid klart at det er selgers atferd det er tale om. I NU 1984: 5 fremheves det at "i strid med redelighet og god tro" vil medføre en viss parallellitet til avtaleloven § 33.¹¹⁷ Den redelighetsstandard som oppstilles i avtaleloven § 33 vil derfor være veiledende for vurderingen etter kjøpsloven § 33, men slik at terskelen for å være i strid med redelighet er lavere for sistnevnte.¹¹⁸ I forarbeidene presiseres det at selger ikke kan påberope mangelen overfor kjøper, dersom "mangelen beror på faktiske forhold som selgeren kjente eller ikke kunne ha vært ukjent med, og som han ikke gjorde gjeldende overfor kjøper".¹¹⁹

Synspunktene kan tas til inntekt for to forhold. For det første kan det pekes på at redelighetsstandarden er sammenfallende for avtaleloven § 33 og kjøpsloven §§ 19 og 33.¹²⁰

¹¹⁶ Falbach (2023), § 33, note 1.

¹¹⁷ NU 1984: 5, s. 276.

¹¹⁸ Falbach (2023), § 33, note 1.

¹¹⁹ Ot.prp. nr. 80 (1986-1987), s. 82.

¹²⁰ Se blant annet Hov og Høgberg (2017), s. 152.

Redelighetsstandarden uttrykker et ønske fra lovgiver om hvordan norske kontraktsparter skal opptre overfor hverandre. I forlengelsen av dette, synes det som at norsk rett ikke ønsker å verne den kontraktspart som opptrer illojalt. I relasjon til Shipsale, kan det pekes på at eksklusjonsklausulen trolig ikke beskytter den part som opptrer illojalt. Skal en dra linjene fra kjøpsloven § 33, kan det synes som at aktsomhetskravet er grov uaktsomhet. Systembetragtninger underbygger en slik slutning, da et alminnelig synspunkt i norsk rett er at partene ikke kan fraskrive seg ansvar for egen grov uaktsomhet.¹²¹

4.2.4 Krever loven at det tas et spesifisert forbehold

I juridisk teori er det reist spørsmål om en fraskrivelse av ansvar etter kjøpsloven § 19 forutsetter at fraskrivelsen spesifiseres.¹²² Sagt med andre ord er spørsmålet om en helt generell fraskrivelse står seg, eller om fraskrivelsen må gjelde bestemte forhold ved salgsgjenstanden som kjøper blir gjort særskilt oppmerksom på. Ved skipssalg kan dette eksemplifiseres ved at det ikke er tilstrekkelig at selger fraskriver seg bestemmelsen for hele salget, men at han må spesifisere at fraskrivelsen retter seg mot mangler som skulle oppstå ved eksempelvis motoren eller ballasttankene.

Formålet med et "som den er"-forbehold er først og fremst å flytte risikoen for skjulte feil fra selgeren til kjøperen, slik at feilene ikke kan gi grunnlag for mangelskrav mot selger. Forbeholdet er åpenbart fordelaktig for selger, mens det for kjøper kan by på ubehagelige overraskelser.¹²³ Fra kjøpers perspektiv er de spesifiserte forbeholdene mindre betenkelige enn de alminnelige forbeholdene. Når en kjøper blir stilt overfor et spesifisert forbehold, får han en klar oppfordring til å undersøke det aktuelle forholdet nærmere og eventuelt innkalkulere mulige utgifter i den tilbudte kjøpesummen. Et alminnelig forbehold gir derimot en så vag og generell indikasjon på risiko at det normalt ikke gir kjøper et reelt bilde av kjøpet.

Forarbeidene til kjøpsloven § 19 berører så vidt spørsmålet. Departementet uttaler at:

¹²¹ Haaskjold (2023), s. 234

¹²² Se blant annet Bergem og Rognlien (2020), s. 123.

¹²³ Brækhus (1968), s. 435.

[...] utenfor forbrukerkjøp kan bestemmelsen fravikes ved avtale. Det betyr f.eks. at det – innen rammen av alminnelige gyldighetsvilkår – kan avtales et spesifisert forbehold som også omfatter de mangler som er nevnt i § 19 (1).¹²⁴

Uttalelsen er flertydig. For det første kan uttalelsen forstås slik at det er forbeholdet som sådan, og ikke forbeholdets innhold, som må spesifiseres. En slik forståelse medfører at det kreves noe mer enn at tingen selges "som den er", og at partene eksplisitt må fastslå at de fraviker kjøpsloven § 19. En annen forståelse er at departementet har ønsket å innskrenke rekkevidden av bestemmelsens fravikelighet, slik at partene må spesifisere hvilke konkrete forhold ved tingen som ikke reguleres av kjøpsloven § 19.

Hva departementet har ment, er ikke lett å lese av den videre redegjørelsen i forarbeidene. Forarbeidene til den tilsvarende bestemmelsen i avhendingslova (§ 3-9), kan gi veiledning. Departementet gir her uttrykk for en restriktiv holdning om adgangen til fraskrivelse, og fremhever at det praktiske er å fastsette mer presise forbehold i avtalen.¹²⁵ Ved revisjonen av avhendingslova, utdypes dette. Departementet peker på at selger ofte vil ha konkrete holdepunkter for å mistenke skade, og at selger da kan ha et beskyttelsesverdig behov for å fraskrive seg ansvaret for skade. Når det likevel ytres et ønske om spesifiserte forbehold, knytter det seg til at et slikt forbehold gir kjøper en reell oppfordring til å undersøke nærmere og eventuelt ta høyde for risikoen gjennom å tilby en lavere pris. Dersom selger kan fraskrive seg ansvaret ved et alminnelig forbehold, selv om han har mistanke om konkrete risikomomenter, vil en slik praksis forrykke balansen mellom kjøper og selger. Gjennomgående vil det overføres en betydelig risiko til kjøper, uten motytelse i form av lavere kjøpesum.¹²⁶

Uttalelsene refererer til avhendingslova § 3-9, men de behandlede forholdene er ikke eksklusive for bolighandel. De underliggende hensyn gjelder også ved kjøp og salg av brukte skip. En markant distinksjon mellom boligtransaksjoner og skipskjøp er imidlertid partenes profesjonalitet. Partene innen shipping har typisk inngående kjennskap til skipet og dets risikofaktorer, mens boligtransaksjoner ofte involverer private parter som potensielt trenger ytterligere beskyttelse, gitt deres begrensede erfaring med å identifisere feil. Selv om dette

¹²⁴ Ot.prp. nr. 80 (1986-1987), s. 61-62.

¹²⁵ Ot.prp. nr. 66 (1990-1991), s. 92.

¹²⁶ Prop. 44 L (2018-2019), s. 57.

nyanserer de nevnte perspektivene, er det likevel usannsynlig at argumentasjonen blir fullstendig avvist.

Eksklusjonsklausulen i Shipsale er formulert bredt, og fastslår at partene fraviker all deklarasjonslovgivning. Det gjøres ingen spesifiseringer om verken opplysningsplikten eller kjøpsloven § 19. Sistnevnte må sees i lys av at det er en internasjonal standardkontrakt, som er ment å være anvendelig under ethvert rettssystem.¹²⁷ Overstående redegjørelse taler for at norske domstoler neppe vil akseptere at opplysningsplikten settes til side etter en så generell og omfattende klausul. På den annen side bør ordlyden tillegges betydelig vekt når partene er profesjonelle, slik de er ved kjøp og salg av skip. Konklusjonen synes usikker.

4.2.5 Praksis fra Forbrukerklageutvalget

Det eksisterer ingen norsk høyesterettspraksis eller underrettspraksis om hvorvidt kjøpsloven § 19 er fravikelig.¹²⁸ Spørsmålet har på den annen side flere ganger vært til behandling hos Forbrukerklageutvalget.

Etter alminnelige rettskildelære har praksis fra nemder og utvalg lav rettskildemessig vekt.¹²⁹ Dette gjør seg særlig gjeldende ved lovtolknings spørsmål, selv om de reelle hensyn som anføres kan være viktige tolkningsmomenter.¹³⁰ Praksis fra utvalget kan likevel være interessant. For det første kan praksisen få betydning som rettskilde ut fra den bransjeerfaring utvalget besitter. I Rt. 2007 s. 1274 (*Mobiltelefondommen*) valgte Høyesterett å legge "en viss vekt på at Forbrukertvistutvalget siden 1999 har lagt til grunn en fem års reklamasjonstid på mobiltelefoner".¹³¹ For det andre angir forbrukerklageutvalget § 7 at beslutninger truffet av utvalget ikke kan ankes, men må bringes inn for ordinære domstoler. Dersom saken ikke bringes inn for de ordinære domstolene, blir beslutningen rettskraftig på samme måte som en dom. For det tredje antas beslutninger tatt av Forbrukerklageutvalget å medføre faktiske konsekvenser. Aktører i bransjen vil sannsynligvis føle seg forpliktet av utvalgets praksis og derfor tilpasse sin virksomhet i samsvar med denne.¹³² På denne bakgrunn anses det relevant og interessant å se til Forbrukerutvalgets tolkningspraksis.

¹²⁷ Explanatory Notes til Saleform 2012, under punktet Entire Agreement.

¹²⁸ Så fremt jeg har funnet.

¹²⁹ Andenæs (2009), s. 98 flg.

¹³⁰ Se til illustrasjon LA-2016-180933.

¹³¹ Dommen, avsnitt 45.

¹³² Karsrud (2018), s. 37.

FKU-2021-4606 omhandlet kjøp av en bruktbil mellom to private aktører, hvor det i ettertid ble avdekket feil ved bilen. Bilen var solgt "som den er", og i kjøpekontraktens punkt 13 ("Fraskrivelse av ansvar") stod det:

Det følger av kjøpslovens §19 at det kan foreligge mangel ved bilen selv om bilen er solgt «som den er». I en kjøpsavtale mellom to privatpersoner kan kjøper fraskrive seg retten til å gjøre mangler gjeldende etter kjøpsloven § 19.

I feltet under hadde partene krysset av for at "kjøper fraskriver seg retten til å gjøre mangel gjeldende etter kjøpsloven § 19".

Forbrukerklageutvalget fant at det forelå en mangel, til tross for forbeholdet. Utvalget viste til at Forbrukerklageutvalget i to tidligere vedtak hadde lagt til grunn at kjøpsloven § 19 bokstav c) var fravikelig, men at bokstavene a) og b) var ufravikelige.¹³³ Standpunktet ble lagt til grunn også i denne saken. Utvalget konkluderte med at det kan konstateres mangel dersom selger har gitt feilaktige opplysninger eller forsømt å gi opplysninger om vesentlige forhold som har innvirket på kjøpet, selv om kjøpsloven § 19 i utgangspunktet fraveket.

Den rettslige begrunnelsen for at Forbrukerklageutvalget anser kjøpsloven § 19 bokstav a) og b) som ufravikelige, finner en i FKU-2021-2372. Saken gjaldt kjøp av bruktbil, og på samme måte som i FKU-2021-4606, hadde kjøper ved avtale fraskrevet seg retten til å gjøre mangel gjeldende etter kjøpsloven § 19. Utvalget baserer sin konklusjon på en uttalelse i forarbeidene til forbrukerkjøpsloven § 17, som korresponderer med kjøpsloven § 19.¹³⁴ Uttalelsen lyder følgende:

Det faktum at det er tatt et «som den er»-forbehold eller lignende alminnelig forbehold, innebærer ikke i seg selv at kjøperen er avskåret fra å gjøre gjeldende som en mangel andre forhold enn det som følger av § 17. § 17 sier bare hva kjøperen alltid vil kunne gjøre gjeldende. (...).

Kjøperens stilling må alltid ses i sammenheng med det grunnleggende prinsippet om at man alltid har krav på det som anses avtalt, jf utkastet § 15 første ledd. Dersom det på den ene siden er tatt et generelt «som den er»-forbehold, men selgeren på den annen side har bekreftet at tingen kan brukes til et bestemt formål, må det konkrete utsagnet gå foran det generelle, med mindre selgeren reserverer seg spesielt mot at tingens formålstjenlighet.

¹³³ Begge sakene ble fattet med utvidet utvalget. Utvidet utvalgt besluttet i prinsipielle saker, jf. forbrukerklageforskriften § 5.

¹³⁴ Ot.prp. nr. 44 (2001-2002), s. 173.

Utvalget peker på at tilsvarende gjelder for forholdet mellom kjøpsloven §§ 19 og 17, under henvisning til Rt. 1992 s. 166 og FKU-2016-2273.

I den konkrete drøftelsen fant utvalget at den aktuelle opplysningen som var gitt til kjøper måtte anses som en avtalt egenskap ved bilen, og at forbeholdet som var tatt ikke kunne medføre at enhver opplysning om bilen var uforpliktende for selger. Utvalget anså det ikke som avgjørende at opplysningen ikke var inntatt i avtalen. Konklusjonen ble at bilen ikke var i samsvar med de krav til egenskaper som fulgte av avtalen, og at det da forelå en mangel etter kjøpsloven § 17 første ledd og tredje ledd.

I norsk rett er det klart at et spesielt kontraktsvilkår går foran et generelt.¹³⁵ Når Forbrukerklageutvalget derimot anser muntlige garantier som en del av avtalegrunnlaget, og ser bort fra den eksplisitte fraskrivelsen av kjøpsloven § 19, innebærer det at de anser bestemmelsen som ufravikelig.¹³⁶ Den overnevnte uttalelsen i FKU-2021-4606, tyder på at utvalget anser dette som gjeldende rett. Praksisen har en viss overføringsverdi til spørsmålet om kjøpsloven § 19 bokstav a) og b) er fravikelig. Det må imidlertid presiseres at tvistene står mellom private aktører, og at det er usikkert om norske domstoler ville kommet til det samme resultatet i avtaleforhold mellom kommersielle aktører. Kjøpslovens regler skal formelt gjelde likt for både private og kommersielle aktører, men samtidig stilles det reelt ulike krav til partene. På generelt plan forventes det mer av kommersielle aktører.

4.2.6 Utsyn – svensk rett

Den norske kjøpsloven er et resultat av et nordisk samarbeid med mål om å modernisere den nordiske kjøpslovgivingen.¹³⁷ Det er derfor relevant å trekke veksler på rettspraksis og juridisk teori fra de andre nordiske landene for å få en helhetlig forståelse av den norske kjøpsloven. I det følgende rettes oppmerksomheten mot Sverige for å undersøke hvordan de håndterer spørsmålet om köpslagen § 19 er fravikelig.¹³⁸

Også i svensk rett er det naturlig og fullt akseptabelt at selger overfører risikoen til kjøper for salgsgjenstandens funksjon og kvalitet.¹³⁹ Selv om tingen er solgt "som den er", må likevel

¹³⁵ Brækhus (1968), s. 447.

¹³⁶ Det bemerkes at utvalget anser bokstav a) og b) som ufravikelige, mens de i flere avgjørelser har lagt til grunn at bokstav c) er fravikelig. Bokstav c) faller utenfor denne avhandlingen.

¹³⁷ Ot.prp. nr. 80 (1986-1987), s. 3.

¹³⁸ Den svenske köplagen § 19 svarer til den norske kjøpsloven § 19.

¹³⁹ Herre og Ramberg (2023), § 19.

kjøpers undersøkelsesplikt veies opp mot selgers opplysningsplikt.¹⁴⁰ Hvor langt opplysningsplikten strekker seg dersom selger har gitt misvisende eller tilbakeholdt vesentlig informasjon, har flere ganger vært tema i svenske domstoler.

I NJA 2016 s. 237 hadde partene ved overdragelse av et boligaksjelokale avtalt en klausul som fastslo at kjøper med bindende virkning fraskrev seg alle krav mot selgeren på grunn av faktiske feil, disposisjonsfeil, juridiske feil eller andre feil og mangler, inkludert skjulte feil i lokalet av hvilken som helst art det måtte være. I relasjon til ansvarsfraskrivelsen, innleder domstolen med å presisere at fraskrivelse på kjøpsrettens område som utgangspunkt skal tolkes restriktivt, og at de må være klare og tydelige for å ha virkning.¹⁴¹ I denne sammenhengen trekkes en parallell til köpslagen § 19 og de generelle forbeholdene om at varen selges "som den er". Uttalelsen gir grunnlag for å anvende domstolens observasjoner i tolkningen av § 19.

Deretter går domstolen inn på hvordan generelle ansvarsfraskrivelse forholder seg til mer presise opplysninger om varen. Domstolen fremhever at opplysninger fra selgeren i en viss utstrekning kan nøytraliseres gjennom en fraskrivelse. Det forutsetter at fraskrivelsen på en tilstrekkelig tydelig måte fritar selgeren ansvar for den *presise opplysningen*. En generell fraskrivelse av alt ansvar har i motsetning ingen virkning overfor positivt angitte opplysninger. Domstolen fremhever at det ville skapt en grunnleggende motstrid i avtalen, dersom selgeren gir en forpliktelse og samtidig fraskriver seg alt ansvar for den samme forpliktelsen. Det ville medført at selgeren kunne gi presise opplysninger om varen på kjøpers risiko. En slik ordning ville domstolen ikke akseptere.¹⁴²

En slik forståelse av köplagen § 19 gis også i lovens forarbeider.¹⁴³ Der tas det eksplisitt til orde for at en generell ansvarsfraskrivelse ikke påvirker selgerens ansvar for spesifikke opplysninger han har gitt om varen. Det motsatte ville innebære at selger ga opplysninger om varen på kjøpers bekostning. Dersom selger er usikker på opplysnings riktighet, kan han ikke hvile seg på at tingen selges "som den er". Selger må i slike tilfeller tydeliggjøre overfor kjøper at opplysningen nettopp er usikker.

¹⁴⁰ I.c.

¹⁴¹ Dommen, avsnitt 28.

¹⁴² Ibid. avsnitt 29.

¹⁴³ Prop 1988/89:76, s. 92 flg.

De tilsvarende forarbeidene diskuterer også situasjoner der selger unnlater å gi viktige opplysninger om salgsobjektet. Det er vanskelig å kartlegge hvor langt plikten rekker, og om den gjelder selv om selger fraskriver seg ansvar etter § 19. Departementet tar likevel til orde for at "säljare som vill åberopa en klausul om befintligt skick eller liknande får enligt förevarande bestämmelse finna sig i en viss upplysningsplikt mot köparen".¹⁴⁴ Uttalelsen kan tas til inntekt for at plikten til å opplyse om relevante forhold ved tingen gjelder uansett om selger har tatt ytterligere forbehold. Det presiseres videre at plikten bare gjelder de forhold som kjøper etter hensyn til omstendighetene hadde grunn til å regne med å få, og som selger må antas å ha kjent til.

I svensk juridisk litteratur, pekes det på sammenhengen mellom lojalitetsprinsippet og opplysningsplikten.¹⁴⁵ Som i norsk rett innebærer lojalitetsprinsippet at partene ikke kan forfølge egne interesser, uten hensyn til motparten. Innen visse grenser har selger en plikt til å ta hensyn til og ivareta motpartens interesser. Kravet til lojalitet kommer tydeligst frem når en part mangler muligheten til å ivareta egne interesser, slik som i en kjøpsituasjon hvor det er selger som sitter på informasjonen. I slike tilfeller kan en tale om lojalitetens aktivitetskrav ("*lojalitetens aktivitetsrekvisit*").¹⁴⁶

Redegjørelsen belyser at svensk rett synes å gå lenger enn norsk rett med hensyn til hvilke krav som stilles for at en fraskrivelse av ansvar etter kjøpsloven § 19 skal stå seg. Noe av årsaken kan være at spørsmålet ennå ikke har kommet på spissen for Høyesterett. Hensynet til nordisk rettsenhet tilsier uavhengig av dette at svensk praksis bør ilegges vekt ved tolkningen av kjøpsloven § 19. Særlig de synspunkter som fremheves i NJA 2016 s. 237 gir holdepunkter for å legge til grunn at kjøpsloven § 19 ikke kan anses fraskrevet etter et generelt forbehold om at selger skal gå fri fra ethvert ansvar.

4.2.7 Oppsummerende kommentar

Det rettslige utgangspunktet er, og bør være, at kjøpsloven § 19 bokstav a) og b) kan fravikes. Dette fremgår klart av kjøpsloven § 3, og inntil motsatt er autoritativt fastslått, må det være utgangspunktet. Likevel kan det hevdes at den underliggende redelighetsstandard i bestemmelsen er ufravikelig. Konsekvensen er at det må kreves en tydelig og spesifisert

¹⁴⁴ Prop 1988/89:76, s. 92.

¹⁴⁵ Taxell (1999), s. 65.

¹⁴⁶ Ibid. s. 66.

fraskrivelse for at bestemmelsen skal anses fraskrevet. Hvordan denne fraskrivelsen må utformes, vil trolig variere avhengig av konkrete omstendigheter, hvor partenes profesjonalitet spiller en viktig rolle.

Eksklusjonsklausulen i Shipsale er formulert bredt. I henhold til sin ordlyd fraskriver den selger for ethvert ansvar, med mindre selger har handlet svikaktig ("fraud"). Klausulen gir ingen tydelige holdepunkter for at partene fraskriver seg opplysningsplikten, og gir heller ikke retningslinjer for at partene skal spesifisere nærmere hvilke deler av skipet selgeren fraskriver seg ansvar for. På den annen side har aktørene ved kjøp og salg av skip normalt relativt omfattende kunnskap om skipet og vanlige risikomomenter ved det. Det er usikkert om norske domstoler vil anse opplysningsplikten som fraskrevet. Den samlede redegjørelsen i punkt 4.2 taler imidlertid for at klausulen ikke burde stå seg ved rettslig prøving.

4.3 Kan eksklusjonsklausulen tolkes innskrenkende

4.3.1 Tolkning, utfylling og innskrenkende tolkning

Spørsmålet i det følgende er om kjøper kan påberope seg kjøpsloven § 19 bokstav a) og b), eventuelt hensynene som ligger bak opplysningsplikten, under Shipsale. Spørsmålet kan formuleres på ulike måter.

Det kan for det første reises spørsmål om bestemmelsen kan *supplere* mangelsreguleringen i Shipsale. Det forutsetter at avtalen, ferdig tolket, er taus på en slik måte at den åpner for supplerings. I Shipsale er det eksklusjonsklausulen som hindrer at kjøpsloven § 19 kommer til anvendelse. Om Shipsale kan suppleres av § 19, beror dermed på om eksklusjonsklausulen er taus om selgers opplysningsplikt. Tolkningen beror ikke bare på kontraktens ordlyd, men også formål, reelle hensyn, systembetraktninger, vilkårenes forhistorie, forarbeider og bakgrunnsretten på området.¹⁴⁷

Momentene minner om de som ilegges vekt ved utfylling av kontrakter. Giertsen er av dem som tar til orde for at *formålet* ved tolkning og utfylling er det samme, nemlig å fastlegge innholdet av partenes rettigheter og plikter. Han peker på at prosessene ofte vil overlape, og at karakteristikken ikke nødvendigvis har betydning for utfallet.¹⁴⁸ I relasjon til

¹⁴⁷ Se HR-2016-1447-A, som er omtalt under punkt 2.2.

¹⁴⁸ Giertsen (2019), s. 110.

bakgrunnsretten peker han på at denne stort sett vil spille en presiserende rolle ved utfylling, men han lar også bakgrunnsretten spille en *korrigerende* rolle ved fortolkning. Høgberg mener systematikken har "meget for seg", og at Giertsen i realiteten overfører det mange omtaler som negativ utfylling til tolkningsprosessen.¹⁴⁹ Forfatteren omtaler en slik innfallsvinkel som "klokelig".¹⁵⁰ Den nære koblingen mellom tolkning og utfylling som her pekes på, taler for at karakteristikken ikke nødvendigvis er avgjørende, da resultatet normalt blir det samme.

En annen innfallsvinkel til spørsmålet, er å spørre om eksklusjonsklausulen kan tolkes *innskrenkende*.¹⁵¹ En innskrenkende tolkning defineres tradisjonelt som det "å gi en bestemmelse et snevrere anvendelsesområde eller rekkevidde enn ordlyden tilsier".¹⁵² Definisjonen innebærer at en innskrenkende tolkning blir aktuelt dersom kontraktens ordlyd i utgangspunktet er klar, men hvor andre rettskilder taler for at ordlyden ikke kan få fullt gjennomslag. Momenter av relevans ved en slik vurdering er i stor grad sammenfallende med de overnevnte rettskilder som gjør seg gjeldende ved tolkningen av kontrakten.

At momentene som vurderes i stor grad er sammenfallende, taler for at valget av innfallsvinkel har mindre betydning. Tolkningsresultatet blir trolig det samme. I det følgende vil jeg reise spørsmålet om eksklusjonsklausulen kan tolkes *innskrenkende*. Jeg skal kort redegjøre for hvorfor jeg velger denne innfallsvinkelen.

Ordlyden i eksklusjonsklausulen gjøre det klart at hensikten med klausulen er å ekskludere eventuelle implisitte vilkår eller påstander som normalt kan bli innfortolket i avtalen på grunnlag av sedvane, lov eller andre rettslige prinsipper. Ordlyden er slik sett verken vag eller flertydig. På den annen side er den *omfattende* og *generell*. Etersom kontrakten benyttes av kommersielle aktører, skal det i utgangspunktet mye til å fravike en klar ordlyd. På denne bakgrunn anser jeg det som mest hensiktsmessig å reise spørsmålet om eksklusjonsklausulen

¹⁴⁹ Haaskjold forklarer negativ utfylling som tilfeller der kontrakten inneholder en bestemmelse som klart dekker det aktuelle spørsmålet, men der den foreslåtte løsningen ikke samsvarer med partenes intensjon. I slike tilfeller er kontraktens bestemmelser formulert for vidt, og det kreves derfor en innfortolkning av et forbehold eller en begrensning i forhold til det kontrakten selv angir, se Haaskjold (2002), s. 154.

¹⁵⁰ Høgberg (2008), avsnitt 8.

¹⁵¹ Selv om terminologien særlig er utviklet og brukt ved lovtolkning, brukes den også ved fortolkningen av skriftlige kontrakter, se Høgberg (2008), s. 68.

¹⁵² Se Høgberg (2008), s. 68 med videre henvisninger.

kan tolkes innskrenkende. Det gjøres likevel oppmerksom på at andre innfallsvinkler kan benyttes, og at resultatet etter alt å dømme vil bli det samme.

4.3.2 Generelt om ansvarsfraskrivelser i norsk rett

Eksklusjonsklausulen i Shipsale kan reelt anses som en ansvarsfraskrivelse som søker å forskyve risiko fra selger til kjøper. I juridisk teori har det vært omdiskutert i hvilken utstrekning man kan gjøre gjeldende avtaler som utvider eller innskrenker partenes ansvar og beføyelser sammenlignet med det som følger av bakgrunnsretten.¹⁵³ I rettspraksis er det flere tilfeller hvor ansvarsfraskrivelser som reduserer ansvaret sammenlignet med bakgrunnsretten, blir tolket restriktivt.

Rt. 1969 s. 679 gjaldt erstatningskrav for tapet av to melkekyr. Kyrene døde som følge av overledning av elektrisk strøm til automatiske drikkekar. Bonden mente at elektrisitetsselskapet som hadde utført installasjonsarbeidet på gården var ansvarlig for skaden, herunder både dyrenes verdi og produksjonstap. I avtalen mellom partene var det inntatt en ansvarsfraskrivelse fra elektrisitetsselskapet, som trakk i retning av at ansvaret var fraskrevet for tvistens tilfelle. Høyesterett konkluderte med at det ikke entydig var kommet til uttrykk at ansvarsfraskrivelsen gjaldt installeringsfeil, og at klausulen måtte tolkes restriktivt.

Tilsvarende synspunkter finner en i Rt. 1982 s. 1357 (*Nortex*). Saken gjaldt salg av et nyoppført lagerbygg, hvor både kjøper og selger var kommersielle aktører. To år etter overtakelse, brøt lagerbygget sammen som følge av snøbelastningen på taket. Bygget var solgt "i foreliggende stand, uten ansvar for [selger]". Spørsmålet var om kjøper kunne høres med prisavslag eller erstatning for å dekke sitt økonomiske tap. Høyesterett konkluderte positivt, til tross for selgers forbehold. Ved vurderingen la retten vekt på at det var en:

*[...] meget generelt avfattet bestemmelse som ikke bærer preg av å være resultatet av noen konkret vurdering av ansvar og risiko med overdragelsen av denne typen eiendom. Det er dessuten ingenting som tyder på at bestemmelsens innhold faktisk ble vurdert. Det er da etter min mening rimelig å tolke bestemmelsen slik at den gjelder eventuelle mangler ved eiendommen av mer tradisjonell karakter, såsom fysiske skader, dårlig håndverk eller andre forhold som ofte undersøkes og kontrolleres ved befaring.*¹⁵⁴

¹⁵³ Hallsteinsen (2018), s. 512.

¹⁵⁴ Dommen, s. 1365.

Begge avgjørelsene er eksempler på at Høyesterett tolker ansvarsfraskrivelser restriktivt. Innskrenkende tolkninger av ansvarsfraskrivelser har lang tradisjon i norsk rettspraksis, også innenfor kommersielle avtaleforhold.¹⁵⁵ Det samlede rettskildebildet knyttet til ansvarsfraskrivelser, kan tale for at det generelt gjelder en presumsjon for at vide og lite konkrete klausuler skal tolkes innskrenkende under norsk rett. Synspunktet underbygges av juridisk teori. Uvanlige vilkår eller store avvik fra bakgrunnsretten må fremheves særskilt for at de skal anses vedtatte, og ut fra slike synspunkter kan en komme til at ansvarsbegrensningen ikke er del av den aktuelle kontrakten.¹⁵⁶ Videre kan det pekes på at den som ønsker å fraskrive seg ansvar for ekstraordinære situasjoner, kan være tjent med å "utforme ansvarsfraskrivelsen på en spesifisert og tydelig måte".¹⁵⁷

Med dette som utgangspunkt synes det å være et krav i norsk rett at ansvarsfraskrivelser som introduserer uvanlige vilkår eller som avviker betydelig fra bakgrunnsretten, må formuleres på en konkret og klar måte. Kravet sikrer at kontraherende parter har klarhet i avtalens vilkår ved inngåelsen, og forstår de potensielle virkningene av å akseptere ansvarsfraskrivelsen.

Eksklusjonsklausulen i *Shipsale* er som nevnt formulert vidt. Avvikene fra bakgrunnsretten blir naturligvis store når klausulen søker å fravike all deklarasjonsrett. Det store omfanget av deklarasjonsrett i Norge, gjør det vanskelig å skape et overblikk over klausulens rekkevidde. Ansvarsfraskrivelsen kan slik minne om den Høyesterett tok stilling til i *Nortex-dommen*, hvor selger fraskrev seg ethvert ansvar for eiendommen. Som i dommen kan det da være naturlig å knytte fraskrivelsen til mangler av mer tradisjonell karakter, herunder fysiske skader, nedslitning og rust.

En slik slutning synes å ha støtte i kontraktens forarbeider. I Explanatory Notes til Saleform 2012 fremheves det at eksklusjonsklausulen skal fjerne usikkerheten knyttet til salg av skip under engelsk rett, og en potensiell forpliktelse for selger til å sikre at skipet er av "satisfactory quality and fit for purpose". Begrunnelsen er at det er en vanskelig forpliktelse å oppfylle.¹⁵⁸ Uttalelsen kan tas til inntekt for at eksklusjonsklausulen i første rekke søker å ekskludere bakgrunnsrettens krav til skipets egenskaper og tilstand, samt den engelske Sale of Goods Act. Det er verdt å merke seg at kjøpsloven § 19 ikke har noe motstykke i Sale of

¹⁵⁵ Hagstrøm (2021), s. 687.

¹⁵⁶ Lilleholt (2017), s. 395.

¹⁵⁷ Hallsteinsen (2018), s. 157.

¹⁵⁸ Explanatory Notes til Saleform 2012, under *Entire Agreement*

Goods Act, og at loven ikke regulerer selgers opplysningsplikt. Sett i lys av de krav som stilles til tydelighet og klarhet for ansvarsfraskrivelser, taler mye for at opplysningsplikten ikke kan anses fraskrevet når plikten verken nevnes i eksklusjonsklausulen eller i Explanatory Notes.

4.3.3 Hensynet til lojalitet i norsk kontraktsrett

Et av hovedformålene innenfor obligasjonsretten er å skape trygge og forutsigbare rammer for utveksling av varer, tjenester og penger. Prinsippet om at avtaler skal holdes (*pacta sunt servanda*) bidrar til at partene kan innrette seg etter det avtalte. Lojalitetsprinsippet, som opplysningsplikten er et konkret utslag av, er imidlertid også viktig for å skape trygghet og forutsigbarhet.¹⁵⁹ I et samfunnsperspektiv er det essensielt at det er enkelt og trygt å gjennomføre transaksjoner. Dersom partene stod fritt til å tilbakeholde eller gi misvisende opplysninger uten noen form for konsekvens, ville det trolig ført til at mange avsto fra å inngå avtaler i frykt for å ikke ha det reelle bilde av salgssituasjonen. Dette har også en økonomisk side. Ved å ilegge partene et uoppfordret ansvar for å dele informasjon, reduseres partenes behov for selv å foreta detaljerte og tidskrevende undersøkelser, i tillegg til at risikoen for senere tvist reduseres.

I rettspraksis legges det stor vekt på prinsippet om at avtaler skal holdes, og at partene har ansvaret for å ivareta egne interesser. Likevel er det betydelig forskjell på å annullere en avtale som ugyldig eller påvise en mangel fordi en av partene anser kontrakten som ufordelaktig, i motsetning til tilfeller hvor en part har holdt tilbake eller gitt feilaktige opplysninger. Denne distinksjonen har blitt tydeligere framhevet i nyere teori, hvor det argumenteres for at partene generelt ikke bør kunne dra nytte av å gi uriktige opplysninger.¹⁶⁰ Det er hevdet at opplysningsplikten "er like viktig for stabilitet og forutsigbarhet som prinsippet om at avtaler skal holdes".¹⁶¹

4.3.4 Resultatets rimelighet

¹⁵⁹ Hallsteinsen (2018), s. 275.

¹⁶⁰ Ibid. s. 296, med videre henvisninger til Arnholm og Haaskjold.

¹⁶¹ I.c.

På obligasjonsrettens område har reelle hensyn betydelig vekt som rettskilde, som underbygges av at Høyesterett i flere avgjørelser legger uttalt vekt på slike hensyn.¹⁶² Reelle hensyn omtales gjerne som rimelighetsbetraktninger eller godhetsbetraktninger.¹⁶³ Som rettskilde knytter reelle hensyn seg til verdistandpunkter, og de relaterer seg til samfunnsforholdene slik de til enhver tid er.¹⁶⁴ Sagt med andre ord knytter reelle hensyn seg til resultatets godhet, i den forstand at tolkningsresultatet helst skal oppleves rimelig. Reelle hensyn kan fungere som rettsgrunnlag, tolkningsbidrag og støtteargument.¹⁶⁵ Som følge av at avhandlingen omhandler næringskjøp, bør reelle hensyn i høyden benyttes som tolkningsbidrag eller støtteargument her.

"Som den er"-forbeholdet uten reservasjoner, er åpenbart fordelaktig sett fra selgers standpunkt. For kjøper kan det på den annen side føre til ubehagelige overraskelser.¹⁶⁶ Som påpekt en rekke ganger tidligere, innebærer imidlertid "som den er"-forbehold kjøp av en sjanse fra kjøpers perspektiv. Risikoen reflekteres gjerne i prisen kjøper er villig til å betale. Hva risikoen er verdt i kroner og ører, søkes etablert ved å ta høyde for skipets alder, klassesokumentene og undersøkelser. Det skulle tilsi at eksklusjonsklausulen ikke fører til noe urimelig resultat, all den tid kjøper er bevisst på risikoen han tar ved slike kjøp.

Det er imidlertid stor forskjell på å bære ansvaret for skipets egenskaper og tilstand, i motsetning til å bære risikoen for selgers opplysninger. Dersom eksklusjonsklausulen skulle få gjennomslag, kan en mulig begrunnelse være følgende: Selgers beslutning om å utelate spesifikke opplysninger fra kjøpekontrakten, samtidig med erklæringen om at kjøper aksepterer skipet "som det er", kan tolkes som en tilbakevisning av alt som tidligere er blitt kommunisert. Det innebærer at kjøper nå kun kan ha tillit til det som er nedtegnet i kontrakten og det han selv oppdager under inspeksjonen. Brækhus tar til orde for at en slik løsning er fullt mulig, men at den ikke er *rimelig*. Ettersom Brækhus' synspunkter fortjener å leses i sin helhet, tillater jeg meg å gjengi mer enn man ellers gjør:

Selgerne gir ikke de forskjellige opplysninger om skibet av ren elskverdighet overfor kjøperne; de gir dem som ledd i salgsarbeidet, for å vekke kjøpernes interesse. De bør da ikke kunne gi dem uten å pådra seg noensomhelst forpliktelse. For kjøperne er opplysningene vanligvis av sentral betydning; det er imidlertid avskåret fra å kontrollere riktigheten av dem.

¹⁶² Hagstrøm (2021), s. 84. For eksempel på nyere rettspraksis, se Skoghøy (2023), s. 182.

¹⁶³ Høgberg (2006), s. 202.

¹⁶⁴ Hagstrøm (2021), s. 84.

¹⁶⁵ Høgberg og Sunde (2019), s. 349

¹⁶⁶ Brækhus (1968), s. 435.

Selgerne kan derimot som regel bringe det riktige forhold på det rene før de gir sine opplysninger; i motsatt fall får de heller unnlate å gi noen beskrivelse. Hvis den uriktige beskrivelse gir kjøperen rett til å kreve prisavslag eller, ved uaktsom feilbeskrivelse, erstatning, vil selgeren få en sterk og efter mitt skjønn nødvendig oppfordring til å være meget omhyggelig med sine opplysninger.¹⁶⁷

Brækhus berører to vesentlige aspekter. For det første kan det påpekes at selger er nærmest til å kunne avklare opplysningenes riktighet, og at selger heller ikke bør kunne gi opplysninger uten forpliktelser. For det andre fremhever Brækhus et annet sentralt poeng, nemlig selgers oppfordring til å verifisere nøyaktigheten av de opplysningene han gir. Dersom selger blir konfrontert med sanksjoner for sine feilaktige eller tilbakeholdte opplysninger, vil han tydelig nok få en økt egeninteresse i hva han formidler til kjøper.

4.3.5 Oppsummerende kommentar

I norsk rett er det en presumsjon for at vide og lite konkrete ansvarsfraskrivelser skal tolkes restriktivt. Dersom fraskrivelsen i tillegg introduserer uvanlige vilkår som avviker betydelig fra bakgrunnsretten, skjerpes kravet til at fraskrivelsen må være konkret og klar. Dette må være utgangspunktet når en skal konkludere på hvorvidt eksklusjonsklausulen i Shipsale må tolkes innskrenkende. Videre må en ta i betraktning at det er tale om å innskrenke rekkevidden av det grunnleggende lojalitetshensynet. Til slutt må en stille spørsmål om hva som vil utgjøre et rimelig resultat, alle forhold tatt i betraktning.

Først og fremst må det påpekes at eksklusjonsklausulen i Shipsale er formulert vidt. Det er ingen konkretisering eller klarhet i at partene uttrykkelig fraskriver seg opplysningsplikten, verken i kontrakten selv eller i kontraktens forarbeider. Forholdet taler for at eksklusjonsklausulen må tolkes innskrenkende. Videre synes norsk rettspraksis og juridisk teori å legge stadig større vekt på lojalitetshensynet. Det er et grunnleggende ønske i norsk rett at parter skal opptre lojalt overfor hverandre. Som påpekt av Brækhus, gir ikke selger opplysninger til kjøper av ren elskverdighet. Opplysninger gis som en del av salgsarbeidet, og det fremstår urimelig dersom selger skal kunne gi dem uten rettslige konsekvenser.

På den annen side er det tale om profesjonelle aktører, som det i stor utstrekning bør forventes at er i stand til å ivareta egne interesser og forutsetninger. Hvorvidt Høyesterett ville tolket

¹⁶⁷ Brækhus (1968), s. 447.

eksklusjonsklausulen i Shipsale innskrenkende, må på denne bakgrunn anses usikker. Gode grunner taler likevel for en innskrenkende tolkning.

5 Avsluttende kommentar

Avhandlingen belyser at det i norsk rett er usikkert om norske domstoler vil anse kjøpsloven § 19 bokstav a) og b) fraveket som følge av eksklusjonsklausulen i Shipsale. Som fremhevet i punkt 4.2.7, må kjøpsloven § 19 bokstav a) og b) *de lege lata* være fravikelig. Men sett i lys av den betydelige praksis som finnes om innskrenkende tolkning av ansvarsfraskrivelser, fraværet av holdepunkter for at formålet har vært å fraskrive seg opplysningsplikt, og at det i tillegg er reist betydelig spørsmål i teorien om fravikeligheten av opplysningsplikten i kjøpsloven, er det grunn til å tro at domstolene her vil vurdere en innskrenkende fortolkning. En generelt svar kan ikke gis, da den enkelte tvist må vurderes konkret. I relasjon til eksemplene som ble løftet frem i punkt 1.1 er jeg, med de reservasjoner som er gjennomgått i avhandlingen, av den oppfatning at en innskrenkende tolkning her er legitim.

Under enhver omstendighet bør aktørene ved kjøp og salg av skip i annenhåndsmarkedet utvise varsomhet overfor kontrakter som inneholder eksklusjonsklausuler. Innholdet og rekkevidden av slike klausuler er usikkert i norsk rett, og kan føre til uventede konsekvenser for begge parter.

Litteraturliste

Norske lover

- Lov-1918-05-31-4 om avslutning av avtaler, om fullmakt og om ugyldige viljeserklæringer (avtaleloven)
- Lov-1988-05-13-27 om kjøp (kjøpsloven)
- Lov-1992-07-03-93 om avhending av fast eigedom (avhendingslova)
- Lov-2002-06-21-34 om forbrukerkjøp (forbrukerkjøpsloven)

Forskrifter

- FOR-2020-12-21-3084 Forskrift om behandling av forbrukerklager i Forbrukertilsynet og Forbrukerklageutvalget (forbrukerklageforskriften)

Norske lovforarbeider

Odeltingsproposisjoner

- Ot.prp. nr. 25 (1973-1974) om lov om endringer i kjøpsloven 24 mai 1907 nr. 2, særlig med sikte på forbrukervern
- Ot.prp. nr. 80 (1986-1987) om A Kjøpslov B Lov om samtykke til ratifikasjon av FN-konvensjonen om kontrakter for internasjonale løsørekjøp, vedtatt 11 april 1980
- Ot.prp. nr. 66 (1990-1991) om lov om avhending av fast eigedom (avhendingslova).
- Ot.prp. nr. 44 (2001-2002) om lov om forbrukerkjøp (forbrukerkjøpsloven)
- Prop. 44 L (2018-2019) endringer i avhendingslova (tryggere bolighandel)

Nordisk utredningsserie:

NU 1984: 5

Nordiska köplagar: förslag av den nordiska arbetsgruppen
för köplagstiftning

Norske rettsavgjørelser

Høyesterettspraksis:

Rt. 1991 s. 719 (*Hardhaus*)

Rt. 1992 s. 166 A

Rt. 1992 s. 796 A (*Pepsico*)

Rt. 2002 s. 696 A (*NEBB*)

Rt. 2003 s. 612 A

Rt. 2005 s. 257 A

Rt. 2007 s. 1274 A (*Mobiltelefon*)

Rt. 2012 s. 1779 A (*Victacor*)

HR-2016-1447-A (*KLP*)

HR-2018-2346-A

Underrettspraksis:

LA-2016-180933 (*Agder lagmannsrett*)

Praksis fra Forbrukerklageutvalget:

FKU-2016-2273

FKU-2021-2376

FKU-2021-4604

Svenske lover

SFS 1990:931 Köplagen

Svenske lovforarbeider

Prop 1988/89:76 om ny köplag

Svenske rettsavgjørelser

NJA 2016 s. 237

Engelske lover

Sale of Goods Act 1979

Engelske rettsavgjørelser

(1889) 14 App. Cas 337 (*Derry v Peek*)

Andre utenlandske kilder

Explanatory Notes til Saleform 2012

Explanatory Notes til Shipsale 22

Bøker

- Andenæs (2009) Andenæs, Mads Henry, *Rettskildelære*, 2. utgave, Mads Henry Andenæs/Calax, 2009
- Anderssen (2016) Anderssen, Harald Benestad, *Mangler ved omsetning av brukt bolig*, 1. utg., Gyldendal 2016.
- Bergem og Rognlien (2020) Bergem, John Egil og Rognlien, Stein, *Kjøpsloven med kommentarer*, 4. utg., Gyldendal Norsk Forlag 2020.
- Blaauw (2019) Blaauw, Harald, *M & A, En praktisk innføring*, 1. utg., Universitetsforlaget 2019.
- Brækhus (1968) Brækhus, Sjur, *Juridiske arbeider fra sjø og land*, Universitetsforlaget 1968.
- Beale (1999) Beale, Hugh (red.), *Chitty on Contracts*, 28. utg., Sweet & Maxwell Ltd 1999.
- Cordero-Moss (red.) (2011) Cordero-Moss, Giuditta (red.), *Boilerplate Clauses, International Commercial Contracts and the Applicable Law*, 1. utg., Cambridge University Press 2011.
- Falkanger og Bull (2016) Falkanger; Thor og Bull, Hans Jacob, *Sjørett*, 8. utg., Sjørettsfondet akademisk 2016.
- Giertsen (2019) Giertsen, Johan, *Kontrakter*, 1. utg., Universitetsforlaget 2019.
- Giertsen (2021) Giertsen, Johan, *Avtaler*, 4. utg., Univsersitetsforlaget 2021

- Hallsteinsen (2018) Hallsteinsen, Peter, *Alminnelig obligasjonsrett*, 1. utg., Gyldendal 2018
- Haaskjold (2002) Haaskjold, Erlend, *Kontraktsforpliktelse*, 1. utg., Cappelen Damm Akademisk 2002
- Haaskjold (2013) Haaskjold, Erlend, *Kontraktsforpliktelse*, 2. utg., Cappelen Damm Akademisk 2013
- Haaskjold (2023) Haaskjold, Erlend, *Obligasjonsrett. En innføring*, 2. utg., Universitetsforlaget 2023
- Hagstrøm (2011) Hagstrøm, Viggo mfl., *Obligasjonsrett*, 2. utg., Universitetsforlaget 2011
- Hagstrøm og Bruserud (2015) Hagstrøm, Viggo og Bruserud, Herman, *Kjøpsrett*, 2. utg., Universitetsforlaget 2015
- Hagstrøm (2021) Hagstrøm, Viggo mfl., *Obligasjonsrett*, 3. utg., Universitetsforlaget 2021
- Hannaford (2023) Hannaford, Matt, Turner, Paul og Goldrein, Iain, *Ship Sale and Purchase*, 7. utg., CRC Press, 2023
- Herring (2016) Herring, Paul og Strong, Malcolm, *Sale of Ships*, 3. utg., Sweet & Maxwell 2016
- Hov og Høgberg (2017) Hov, Jo og Høgberg, Alf Petter, *Obligasjonsrett*, 2. utg., Papinian 2017
- Høgberg (2006) Høgberg, Alf Petter, *Kontraktstolkning, Særlig om tolkningsstiler ved fortolkning av skriftlige kontrakter*, Universitetsforlaget 2006
- Høgberg og Sunde (2019) Høgberg, Alf Petter (red.) og Sunde, Jørn Øyrehagen (red.), *Juridisk metode og tenkemåte*, Universitetsforlaget 2019

- Krüger (1999) Krüger, Kai, *Norsk kjøpsrett*, 4. utg., Alma Mater 1999
- Lilleholt (2017) Kåre, Lilleholt, *Kontraksrett og obligasjonsrett*, 1. utg., Cappelen Damm Akademisk 2017
- Selvig og Lilleholt (2023) Selvig, Erling og Lilleholt, Kåre, *Kjøpsrett til studiebruk*, 7. utg., Universitetsforlaget 2023
- Soyer (2016) Soyer, Baris og Tettenborn, Andrew: *Ship Builing and Finance*, 1. utg., Informa Law 2016
- Skoghøy (2023) Skoghøy, Jens Edvin A., *Rett og Rettsanvendelse*, 2. utg., Universitetsforlaget 2023
- Taxell (1997) Taxell, Lars Erik, *Avtalsrätt*, Juristförlaget 1997
- Tørum (2019) Tørum, Amund Bjøranger, *Interpretation of Commercial Contracts*, 1. utg., Universitetsforlaget 2019
- Tørum (2022) Tørum, Amund Bjøranger, *Reassuransekontrakter*, 1. utg., Universitetsforlaget 2022
- Woxholth (2017) Woxholth, Geir, *Avtalerett*, 10. utg., Gyldendal 2017

Juridiske artikler

- Hauge (2010) Hauge, Hilde, "«Som den er»-forbehold – Særlig om hvilke objektive avvik ved kontraktsgjenstanden som kvalifiserer for kjøpsrettslig mangel", *Jussens Venner* (2010/4), s. 255-293
- Høgberg (2008) Høgberg, Alf Petter, "Johan Giertsen: Avtaler", *Lov og Rett* (2008/4), side 248-256

- Karsrud (2018) Karsrud, Even Johannes, «Direktekrav i forbrukerkjøp – tolkningen av de absolutte reklamasjonsfrister», *Lov og Rett* 2018/1, s. 37-64
- Mikelsen (2008) Mikelsen, Anders, "Henvisninger til engelsk rett i kontrakter underlagt norsk rett", *Tidsskrift for rettsvitenskap* 2008/4-5, s. 532-560
- Selvig (1986) Selvig, Erling, "Tolking etter norsk eller annen skandinavisk rett av certepartier og andre standardvilkår utformet på engelsk", *Tidsskrift for Rettsvitenskap* (1986/1-2), s. 1-26

Avisartikler, nyhetsartikler og debattinnlegg

- Fjærvoll-Larsen mfl. (2022) Fjærvoll-Larsen, Andreas, Lutchmiah, Ina, Page, Jonathan, Axe, Øyvind og Jebsen, Peter, " SHIPSALE 22—a familiar form in a new guise", *Wikborg Rein*, 11. juli 2022, <https://www.wr.no/aktuelt/shipsale-22-a-familiar-form-in-a-new-guise> (lest 28.08.2023)
- Moussalli og Tindall (2022) Moussalli, Marie-Anne og Tindall, Dan, "SHIPSALE 22 – The new standard agreement for ship sale & purchase?", *Clyde&Co*, 13. mai 2022, <https://www.clydeco.com/en/insights/2022/05/shipsale-22-the-new-standard-agreement-for-ship-sa> (lest 28.08.2023)
- Practical Law Commercial¹⁶⁸ Practical Law Commercial, " Contracts: entire agreement clauses", *Practical Law UK Practice Note 3-503-7049*, [Contracts: entire agreement clauses | Practical Law \(thomsonreuters.com\)](https://www.practicallaw.com/uk/practice-note/contracts-entire-agreement-clauses) (lastet ned 11.09.2023)

¹⁶⁸ Artikkelen oppdateres jevnlig, og dato oppgis derfor ikke i artikkelen.

Annen elektronisk litteratur

- Bergem (2022) Bergem, John Egil, "Rettsdata lovkommentar til kjøpsloven" i *Rettsdata* (2022) lest 29.11.2023
- Falbach (2023) Falbach, Matias. "Karnov lovkommentar til kjøpsloven" i *Lovdata Pro* (2023) lest 09.11.2023
- Herre og Ramberg (2023) Johnny Herre og Jan Ramberg, "Juno lovkommentar til köplagen" i *Juno* (2023), lest 16.11.2023
- Hauge (2023) Hilde Hauge, "Karnov lovkommentar til avtaleloven" i *Lovdata Pro* (2023) lest 29.11.2023